

Ayşe Öner

AZİZ MAHMUD HÜDAYİ

(A)

12 OCAK 1994

Aziz Mahmud Hüdayi
Necati' - Garib Risalesi
ve
Divanı

MADDE YATIRILANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Türk. Enst. T. 1456

Ziver Tezcan

AZİZ MAHMUD HÜDAYİ

(H)

Hüdayi
Hayatı ve Eserleri

Türk. Enst. - T. 114

Ziver Tezcan

(H)

AZİZ MAHMUD HÜDAYİ

Hüdayi
(Hayatı)

Türkiyat Enstitüsü, Tr. 37

MADDE YATIRILANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

31 EKİM 1998

Aziz Mahmud Hüdayi'nin Hulasatü'l-Ahbar adlı eserinin tahkik, tahrir, tercüme ve tahlili (1.Kısım). ÖZDEMİR, Mustafa. 41023
Yüksek Lisans. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1994. 122 s., 38 Ref.
Danışman: Doç. Dr. H. Kamil Özdemir. Dili: Tr.

YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Sefer Malah Aziz Mahmud HÜDAYİ

Aziz Mahmud Hüdayi (H)

Hüdayi'de Tasavvuf
(Eski şahısların hayatı)

Türk. Enst. T. 1205

MADDE YATIRILANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

31 EKİM 1998

41024
Aziz Mahmud Hüdayi'nin Hulasatü'l-Ahbar adlı eserinin tahkik, tahrir, tercüme ve tahlili (2.Kısım). KARA, Kerim. Yüksek
Lisans. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1994. 143 s., 34 ref.
Danışman: Doç. Dr. H. Kamil Yılmaz. Dili: Tr.

YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Aziz Mahmud
Hüdayi

HÜDA'İ, Mahmud. Aus Hedaji's Gedichten
[Gibb III, 218;] herausgegeben und übersetzt
von M. Wickerhauser. Türkische Chrestoma-
thie, pp. 304-305.

20 AGUSTOS 1991

11 OCAK 1996

MADDE YATIRILANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

- Sülük

Hasan Kamil Yılmaz

Aziz Mahmud
Hüdayi

• İlim-Amel Seyr-ü Sülük
(Aziz Mahmud Hüdayi'den Terceme ve Neşr) İst.
1988

Aziz Mahmud Hüdayi

i. P. KHP
18078

- Kemaleddin Genceli
Kutbu'l-avifin Aziz
Mahmud Hüdayi
İst 1984

Seyyid Aziz Mahmud Hüdayi

Fevziye Abdullah Tansel

İlâhiyat Fak. Der.
c.15, sf.1-42, Ank.1967

Çeşitli yönleriyle Aziz Mahmud Hüdayi'nin mektupları. GÜVEN, Mustafa Salim.
Yüksek Lisans. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1992. 237 s.,
60 ref.
Danışman: Doç. Dr. H. Kamil Yılmaz. Dili: Tr.

23 MAYIS 1998
MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

9068 BİLİCİ, Faruk. Aziz Mahmud Hüdâi et le tekke celveti
à Üsküdar à travers ses waqfs au XVIIe siècle.
Observatoire Urbain d'Istanbul: Lettre d'Information,
9 (1996) pp.2-8

28 ARALIK 1993
MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

012436 AZİZ MAHMUD HÜDAYİ
030264 CELVETİYYE

12. YILMAZ, Hasan Kamil (Dr.)

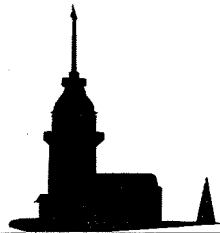
06 OCAK 1994

Marmara Ün. İlahiyat Fak. İstanbul 1980, 1 c, 328 s, eb:23x18 cm.

Doktora tezinin adı :

" Aziz Mahmud Hüdayi ve Celvetiyye Tarikatı. "

Girişten sonra, Aziz Mahmud Hüdayi'nin hayatı, eserleri, şahsiyeti
ele alınmıştır. Aziz Mahmud Hüdayi'nin şöhreti, nüfuz ve te'siri, celvetiyye
tarikatının tarihçesi, âdâbı, şubeleri ve İstanbul celveti tekkeleri tedkik
edilerek, genel mahiyette bir " Netice " ile tez tamamlanmaktadır.

ÜSKÜDAR SEMPOZYUMU

I

23 - 25 MAYIS 2003

BİLDİRİLER

CİLT 2

Editörler

Prof. Dr. Zekeriya Kurşun
Doç. Dr. Ahmet Emre Bilgili
Dr. Kemal Kahraman
Celil Güngör

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	96030
Tas. No:	956.141 ÜSK. S

İstanbul 2004

Tel. 0216 341 05 00
Fax 0216 391 60 61

ÜSKÜDAR
BELEDİYESİ

AZİZ MAHMUD HÜDÂYİ VE NİYÂZÎ-İ MISRÎ ARASINDAKİ İLİŞKİLER

(İki Sûfî Şâir Arasında Bir Karşılaştırma Denemesi)

Kenan Erdoğan*

Giriş

Biz bu bildirimizin sınırları içerisinde 1540'lı yıllarda doğan ve 1628 yılında vefât eden Üsküdarlı meşhur sûfî şâir Aziz Mahmut Hüdâyî ile 1618' de Malatya'da doğup 1694'de Limni'de vefât eden 17. Yüzyılın coşkun sûfî şairi Niyâzî-i Mısırî arasında olduğu söylenen bazı ilişkileri aydınlatmaya çalışarak mezkûr iki zâtın bir kısım düşünceleri ve şiirleri üzerinde bir karşılaştırma yapmaya çalışacağız. Bu arada Hüdâyî'nin Niyâzî üzerindeki bazı etkilerini konu edineceğiz.

1. Niyâzî-i Mısırî Aziz Mahmut Hüdâyî ile Görüşüp Konuştu mu?

Bu iddiânın kaynağı III. devre melâmiye şeyhi Seyyid Muhammed Nûru'l-Arabî'nin Mısırî Niyâzî Divanı Şerhi'dir. Bu şerh müritlerinden Hacı Maksut Hulûsî Efendi tarafından ders notları şeklinde tutulmuş ve Mahmut Sadettin Bilginer tarafından yayınlanmıştır.

Buna göre Niyâzî, İstanbul'a geldiğinde¹ Üsküdar'a yerleşmiş ve Hüdâyî ile komşu olarak oturmuşlardır². Hattâ evleri de birbirine yakındır³.

Şimdi bu iddiaları biraz yakından inceleyerek Niyâzî'nin hayatı ve özellikle de İstanbul'a seyahat ve ikametleri konusunda biraz bilgi vermek gerekiyor.

Baştan hemen şunu söyleyelim ki bu iki büyük sûfî şâirin tarihî hayatlarına baktığımızda böyle bir görüşmenin pek mümkün olamayacağı anlaşılır⁴. Çünkü Aziz Mahmut Hüdâyî vefat ettiği zaman Niyâzî henüz 10 yaşlarındadır ve Malatya dışına çıkmamıştır. Ancak 20 yaşlarında Malatya'dan ayrılarak Diyarbakır, Mardin, Bağdat ve Kerbe-

* Yard. Doç. Dr. Celâl Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Öğretim Üyesi.

¹ Bu gelişin de Mısır'dan İstanbul'a bir doğrudan, bir de şeyhi Ümmî Sinan'ın ölümünden sonra Bursa, Edirne ve sonra İstanbul olmak üzere dolaylı olarak iki şekilde olduğuna yer veriliyor.

² Bilginer, a.g.e. s.9, 31, 101,107,

³ a.g.e., s.26.

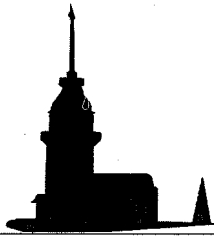
⁴ Tasavvuf dünyasında karşılaşılan çeşitli keşif ve kerâmetlerle manevî âlemlerdeki görüşmeler konumuzun dışındadır.

18 MAYIS 2004

SONRA BİR KÜTÜPHANE

AZİZ MAHMUD HÜDÂYÎ'NİN EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Orhan Kemal Tavukçu*

ÜSKÜDAR SEMPOZYUMU

I

23 - 25 MAYIS 2003
BİLDİRİLER

CİLT 2

Editörler

Prof. Dr. Zekeriya Kurşun
Doç. Dr. Ahmet Emre Bilgili
Dr. Kemal Kahraman
Celil Güngör

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	96030
Tas. No:	956.141 ÜSK. S

Istanbul 2004

Tel. 0216 341 05 00
Fax 0216 391 60 61

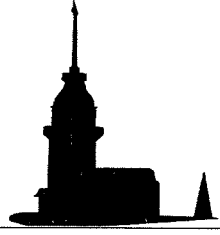
ÜSKÜDAR
BELEDİYESİ

Anadolu'nun, alelade bir toprak parçası olmaktan çıkıp vatanlaşmasında Orta Asya'dan kopup gelen alp erenlerin göz ardı edilemeyecek bir rolü olduğu bilinmektedir. Başta Yesevi dervişleri olmak üzere çeşitli tarikatlara mensup sûfiler bölük bölük bu topraklara akmış, insanların gönüllerinde yıkılmaz kaleler oluşturmuşlardır. Başlangıçta, İslam'ın farklı inanç sistemlerinin temsilcisi gibi görünen bu insanların oluşturduğu manevi havaya siyasi irade eklenince, kızıl elma ülküsü etrafında kenetlenmiş bir millet ortaya çıkmıştır. Bugün Klâsik Türk Edebiyatı üzerine araştırma yapan hemen herkes bilginin, marifetin, zevkin, edebiyatın hülâsa hayatın bu sûfilerin temelini attığı tasavvuf mekteplerinden geldiğini fark edecektir. Bu insanlar, öyle cazibe merkezleri oluşturmuşlardır ki Horasan'dan gelip yerleştikleri bölgeler kısa bir süre sonra birer şehir halini almıştır. Alp erenler oluşturdukları manevi hava ile de bu şehirlerin ruhları haline gelmişlerdir.

Herhalde Üsküdar'ın İstanbul'a bağlı, fakat İstanbul'dan farklı bir semt oluşunun temelinde de böyle bir şahsiyet olan Aziz Mahmud Hüdâyî'yi aramak yerinde olacaktır. 16. yüzyılın önde gelen sûfi, şâir ve bestekârı Aziz Mahmud Hüdâyî 1541 yılında, Fazlullah bin Mahmud'un oğlu olarak Koçhisar'da doğmuştur. Asıl adı Mahmud'dur. İsminin başındaki Aziz kelimesi halkın ona olan saygısının bir ifadesidir. Şairin, aynı zamanda mahlası olan, Hüdâyî ise ona şeyhi Üftâde tarafından verilmiştir (Tezeren, 1987: s. 1-2). İlk tahsilini çocukluğunu geçirdiği Sivrihisar'da yapan Hüdâyî, İstanbul'da Küçükayasofya Medresesi'ne devam etmiş, öğrenimini tamamladıktan sonra hocası Nâzırzâde Ramazan Efendi'nin müdi olmuştur. Ramazan Efendi'nin, Edirne, Mısır ve Şam'daki memuriyetleri esnasında ona iştirak eden Hüdâyî, Mısır'da Halvetiyye tarikatının Demirtaşîyye koluna mensup Kerimüddin el-Halvetî'den *usûl-ı esmâ* terbiyesi görmüş ve böylece halvetiyye tarikatına girmiştir (Gölpınarlı, 1993: s. 67). 1573 yılında dönüşünde Ferhadiyye Medresesi müderrisliği yanında Câmî-i Atik Mahkemesi naibliğine tayin edilen Aziz Mahmud Hüdâyî'nin hocası Ramazan Efendi, gelişlerinden üç yıl sonra vefat etmiştir. Bu olayın da etkisiyle intisâb ettiği Muhyiddin Üftâde dergahına üç yıl devam eden Hüdâyî, önce Sivrihisar'a ardından şeyhi Üftâde'nin vefatı üzerine Trakya'ya ve Balkanlar'a geçmiştir. Buradan dönüşünde yerleştiği İstanbul'da Küçükayasofya Camii Tekkesi'nin şeyhlik makamını işgal ettiği sekiz yıl boyunca, Fâtih Câmîi'nin de vaizliğini yürütmüştür. Üsküdar'daki dergahın inşaatının tamamlanmasının ardından Fatih Ca-

* Yard. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ÜSKÜDAR SEMPOZYUMU

I

23 - 25 MAYIS 2003

BİLDİRİLER

CİLT 1

Editörler

Prof. Dr. Zekeriya Kurşun
Doç. Dr. Ahmet Emre Bilgili
Dr. Kemal Kahraman
Celil Güngör

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	96029
Tas. No:	956.141 ÜSK. S

İstanbul 2004

Tel. 0216 341 05 00
Fax 0216 391 60 61

ÜSKÜDAR
BELEDİYESİ

ÜSKÜDAR TARİHİNDEN BİR KESİT: BULGURLU KÖYÜNÜN AZİZ MAHMUD HÜDAYİ'YE TEMLİKİ

Zekai Mete*

XVI. yüzyılın sonları ile XVII. yüzyılın ilk çeyreği içinde Osmanlı toplumunun nabzını tutan önemli şahsiyetlerden biri de şüphesiz Aziz Mahmud Hüdayi idi. Medrese eğitimi yanında tasavvufa meylederek Halvetiye tarikatine giren Hüdayi, Bursa'da kadı iken Muhyiddin Üftâde'ye intisab etmişti. Anadolu ve Rumeli'deki irşad faaliyetlerinden sonra Üsküdar'a yerleşerek burada meşhur dergâhını inşa ettiren Aziz Mahmud Hüdayi'nin Bulgurlu köyünde bir çilehanesi ve bir de hamamı bulunuyordu¹.

Bu çalışmada Aziz Mahmud Hüdayi'nin hayatı, faaliyetleri ve dergâhının önemi gibi konulardan ziyade, Üsküdar'a bağlı Bulgurlu köyünün Sultan I. Ahmed tarafından kendisine temlik edilmesi ve sonrasındaki gelişmeler ele alınacaktır.

Osmanlı idarî teşkilatında Kocaeli sancağına bağlı Gebze nahiyesi sınırları içinde yer alan Bulgurlu köyü, kazaî açıdan ise aynı sancağa bağlı Üsküdar kadılığına tabi idi². Tersanenin ihtiyacı olan fundalıkların³ sıkça bulunduğu köyde, İstanbul esnafının buz talebini karşılayan iki "karlık"⁴ yanında, kireç ocakları⁵ da yer almaktaydı. Ayrıca, Üs-

* Araştırma Görevlisi, İstanbul Üniversitesi

- ¹ Aziz Mahmud Hüdayi'nin hayatı, faaliyetleri ve Üsküdar'daki dergâhı (külliyesi) hakkında geniş bilgi için bkz. Hasan Kâmil Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdayi ve Celvetiyye Tarikatı*, İstanbul 1982; aynı yazar, "Aziz Mahmud Hüdayi" mad. *DİA*, c. IV, s. 338-340; aynı yazar, "Celvetiyye" mad. *DİA*, c. VII, s. 273-275; Ziver Tezeren, *Seyyid Aziz Mahmud Hüdayi*, İstanbul 1984; M. Baha Tanman, "Aziz Mahmud Hüdayi Külliyesi" mad. *DİA*, c. IV, s. 340-343; F. Cangüzel (Güner) Zülfiyar, *Aziz Mahmud Hüdayi Külliyesi'nin Kuruluşu ve İlk Yüzyılı* (Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1999).
- ² "Kocaeli sancağında Üsküdar kazası muzâfâtından Gekbuze nâhiyesinde Bulgurlu nâm karye ..." (Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BA], *Atik Şikâyet Defteri*, nr. 110, s. 100, hüküm 1, fi evâsıt-ı S sene 1139/8-17 Ekim 1726).
- ³ İstanbul ve Üsküdar kadılarına gönderilen 14 R. 1132 (15 Şubat 1720) tarihli ferman suretleri (İstanbul Müftülüğü Şer'iye Sicilleri Arşivi [İMŞSA], *İstanbul Kadılığı Sicilleri*, nr. 141, s. 84; keza, *Üsküdar Kadılığı Sicilleri*, nr. 363, s. 129). Bir geminin teknesi inşa edildiğinde veya kayık, kalyon, kadirge gibi gemilerin bakımı sırasında bunları kurutmak için funda yakılır (İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Amire*, Ankara 1992, s. 121).
- ⁴ Üsküdar nâibi Nimetullah'a evâhir-i R. 1153/16-25 Temmuz 1740 tarihli hüküm (BA, *Atik Şikâyet*, nr. 165, s. 282, hüküm 936); keza Galata kadısına hitaben 9 R. 1153/4 Temmuz 1740 tarihli hüküm (BA, MAD, nr. 7608, s. 70b, hüküm 2).
- ⁵ Bulgurlu'daki kireçhane işletmesi hakkında Âsitâne kaimmakamı ile İstanbul ve Üsküdar kadılarına yazılan evâil-i Ra. 1130/2-11 Şubat 1718 tarihli hüküm için bkz. BA, *Atik Şikâyet*, nr. 73, s. 558.

- ALI USKUDARI
- KEŞFÜ'İ-KINÂ'

- SEMA

263

TERK

1108/9

AL-USKUDĀRĪ

عزیز محمود بن فضل اللہ الهدائی الاسکداری

(Aziz Mahmūd b. Faḍl Allah al-Hudā'ī)

Sufi writer and poet; b. Suri Hisar (date unknown), d. Uskudar 1038/1628.

Studied with Nazir Zade in Istanbul, later assisting him at the sultan's new madrasa in Adrianople, founded in 978/1570. In 980/1572 he was appointed professor at the Farhadiyya madrasa in Bursa. Deeply impressed by a dream, he gave up his teaching position and his worldly goods to become a *dervish djalwati* at Uskudar

357

Mokale Molla Lütfi Paşatındadır

AZİZ MAHMUT HÜDAYİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ VAKFI YAYINLARI NU.10Istanbul 1984

AZİZ MAHMÛD

HÛDÂYÎ

ve

Celvetiyye Tarikatı

Dr. H. Kâmil YILMAZ

M. Ü. İlâhiyat Fakültesi
Tasavvuf Tarihi Bilim Dalı
Yardımcı Doçenti

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Kültürhanesi	
Kayıt No :	1118
Tasnif No. :	922-977 M9H

- Viti
 - Ali el-Kari 2115
 - Abdalbari Araf 2115
 - ... 2115
 - Aziz Mahomed ... 2115

الوترية^(١)

القصائد الوترية في مدح خير البرية

لمحيي الدين محمد بن أبي بكر بن رشيد الواعظ البغدادي الوترية سنة ٦٦٢ هـ .

ويسمى أيضاً معدن الإفاضات في مدح أشرف الكائنات أولها :

أقدم بسم الله جل وقد سما وحماً حميداً بالدوام موسماً
 تشتمل على تسعة وعشرين مقطوعاً على عدد حروف الهجاء وكل قطعة تشتمل على أحد وعشرين بيتاً
 برلين ٧٧٦٨ و برنستون ٤١٢٢ والظاهرية ٧٢٣٤ وغيرها (الفهرس الشامل (سيرة) : ٧٠١-٧٠٥) .

***

محمد بن عبد العزيز الوراق اللخمي المتوفى سنة

٦٨٠ هـ (وقيل سنة ٧٥٧) (هدية العارفين

: ١٦٠: ٢) .

تخميس القصائد الوترية في مدح خير

البريات

أوله :

بدأت بذكر الله مدحاً مقدماً

وأثنى بحمد الله شكراً معظماً

واختم قولتي بالصلاة وإنما

خ برلين ١٧٧٠ وأوقاف بغداد ٣٣٦

(١) تكررت في القصائد الوترية .

شرح القصيدة الوترية
 خ أسعد أفندي ٢٨٢٨ (الفهرس الشامل :
 : ٥١٦) .

أبو سالم عبد الله بن محمد العياشي المتوفى
 ١٠٩٠ هـ (سبق)

المضنريات في اصلاح الوترات (معجم
 المطبوعات المغربية : ٢٥٠)

صدقة القاهري المتوفى سنة ١١١٥ هـ
 (بروكلمان ٣ : ٢٨) .

تخميس القصيدة الوترية
 طبع بمباي سنة ١٣١١ هـ ومصر سنة
 ١٣١١ هـ .

محمود بن فضل الله بن محمود السفريحصاري
 المعروف بهدائي المتوفى سنة ١٠٣٨ هـ (سبق في
 الكيدانية) .

شرح الوترية في مدح خير البرية
 (هدية العارفين ٢ : ٤١٥) .

محمد الفاطمي بن الحسين الحسيني الصقلي
 المتوفى سنة ١٣١٠ هـ (كحالة ١١ : ١١٤) .

تخميس القصيدة الوترية
 طبع بفاس سنة ١٣١٠ هـ (بروكلمان
 ٣ : ٣٨ ، وسركيس : ١٦٨٥) .

محمد بن عبد الواحد النظيفي السوسي المراكشي
 المتوفى سنة ١٣٦٧ هـ (كحالة ١٠ : ١٦٦) .

تخميس القصيدة الوترية
 طبع بمصر سنة ١٣٣١ هـ (بروكلمان
 : ٢٨: ٣) .

مجاميع والمتحف البريطاني ٥٩٤٣
 والأزهرية (١٥٢٣) ١٤٤٥٨ وغيرها
 (الفهرس الشامل (سيرة) : ٧٠١-٧٠٥)
 طبع بمصر بالمطبعة الميمنية سنة ١٣١١ هـ
 والعثمانية بمصر سنة ١٣١٦ هـ .

صدر الدين أبو الحسن علي بن سليم بن ربيعة
 الأذرعي المتوفى سنة ٧٣١ هـ (سبق في التنبيه) .

تخميس الوترية في مدح خير البرية
 (كحالة ٧ : ١٠١) .

أبو الحجاج يوسف بن موسى بن سليمان بن فتح
 بن أحمد الجذامي الرندي المتوفى سنة ٧٦٧ هـ
 (الدرر الكامنة ٤ : ٤٧٩ ، والديباج المذهب :
 ٣٥٩ ، وكحالة ١٣ : ٣٣٧) .

قبول الرأي السديدي في تخميس القصيدة الوترية .

عبد الباقي عارف أفندي المتوفى سنة ٨٩٦ هـ
 (الفهرس الشامل (سيرة) : ٥١٦) .

شرح القصيدة الوترية
 خ لاله إسماعيل (استانبول) : ٥٤٢ .

الملاعلي بن سلطان محمد القاري المتوفى سنة
 ١٠١٤ هـ (سبق) .

شرح القصيدة الوترية
 خ عاشر أفندي ١١٨ ولاله إسماعيل ٥٤١
 ولاله لي ١٨٦٧ (الفهرس الشامل (سيرة) :
 : ٥١٦) .

عبد الله بن عبد الجليل الحنفي (عبد الغني بن عبد
 الجليل التلمساني الصوفي) (هدية العارفين
 : ٥٩٠: ١) .

AZİZ MAHMUD HÜDÂYÎ

-
- 1 EMEL TURAN, Hz. Peygamber'in yaratılışı ve mucizelerine dair Azîz Mahmûd Hüdâî'nin Ahvâlü'n-Nebiyi'l-Muhtâr adlı risalesi, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2013

  - 2 İKLİMA GENÇDOĞAN, Aziz Mahmud Hüdayi Divanı'nda dini muhteva, Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2010

  - 3 MUSTAFA BAHADIROĞLU, Vakiat-i Hüdayi'nin tahlil ve tahkiki (1. cilt), Uludağ Üniversitesi, Doktora, 2003

DOĞU'DAN BATI'YA DÜŞÜNCENİN SERÜVENİ

OSMANLI'DA FELSEFE VE AKLÎ DÜŞÜNCE

8. Cilt

Proje Editörü

PROF. DR. BAYRAM ALİ ÇETİNKAYA

8. Cilt Editörü

Doç. Dr. Ahmet Hamdi FURAT

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	242387
Tas. No:	109 DOĞ.8

insan

İstanbul 2015

(012436) AZİZ MAHMÛD HÛDÂYÎ*

Hasan Kâmil Yılmaz**

23 Temmuz 2015

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

İRŞÂD DÖNEMİ ÖNCESİ HAYATI

azîz Mahmûd-ı Hüdâyî'nin asıl adı Mahmûd, mahlası Hüdâyî'dir; Azîz ise ta'zîmen kullanılan lakab ve sıfattır. Hüdâyî mahlasının şeyhi Üftâde (988/1580) tarafından verildiği söylenir. Hüdâyî kelimesi, hidâyet ve doğru yol mânâsına gelen hüdâ'ya/doğru yola mensup demektir. Arapça telaffuzu Hüdâf iken bilâhare Osmanlı kullanımında hemzesi yâ'ya çevrilerek "Hüdâyî" olmuştur. Bursalı İsmail Hakkı (1137/1727): "Bilen bulan Hudâ'yı / eş-Şeyh Mahmûd-ı Hüdâyî" diyerek bu kullanışı tercih etmiştir.¹

Hüdâyî'nin babasının Fadlullah b. Mahmûd isminde bir zât olduğu bilinmekte ise de mesleğinin ne olduğuna, ne zaman vefât ettiğine dâir bir bilgiye sahip değiliz. Ancak gerek Hüdâyî'nin eserlerinde, gerekse diğer kaynaklarda kendisinden bahsedilmediğine göre "ilmiyye" veya "sûfiyye" sınıfından olmadığı söylenebilir. Hüdâyî seyyid-nesebdir. Nitekim şiiirlerinde: "Ceddim u pîrim sultân / Sensin yâ Rasûlallah" diyerek Hz. Peygamber'in, kendi cedit bulunduğunu belirtir. Ayrıca *Tecelliyât* adlı eserinde mânevî işaretlerle kendisinin vâris-i nebî olduğu ifâdelerine yer verir.² Ancak bu verâset, sulbî olabile-

* Bu makale, H. Kâmil Yılmaz tarafından kaleme alınan *Aziz Mahmud Hüdâyî, Hayatı, Eserleri ve Tarikatı* (İstanbul 2011) adlı kitabından müellifi tarafından kısaltılarak hazırlanmıştır.

** Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

1. *Silsile-i Celvetî*, İstanbul 1291, 82.

2. Selimağa Ktp., Hüdâyî Blm. 593/vr. 130b, 136b-137a.

735 - 756

devoted to a discussion of God's essence, names, and qualities. *Risala fi bahth al-'ilal wa'l-ma'lul* (Treatise on the Investigation of Cause and Effect) is a short work written to explain the parts of Nasir al-Din al-Tusi's *Tajrid al-kalam* (Freeing of Discourse) dealing with causality. *Risala fi anna kalamallha qadim* (Treatise on Proving that God's Word is Eternal) is another work of *kalam* on the eternity of the word of God. Hocaşade also wrote short treatises on theodicy, Arabic grammar, and the physics of light.

Further Reading

Aydüz, Salim, "Muslihiddin Mustafa (Hocaşade)," in *Osmanlılar*

Ansiklopedisi, vol. II, İstanbul, 1999, pp. 266-7.

Türker-Küyel, Mübahat, "Üç Tehafüt Bakımından Felsefe ve Din Münasebeti," Ph.D. thesis, Ankara, 1956.

IBRAHİM KALIN

HÜDAYI, 'Aziz Mahmud
(948-1038/1541-1628)

Mahmud b. Fadl Allah b. Mahmud, known more commonly by his penname "Hüdayi," was born in Koçhisar. Virtually nothing is known about his early life. He was trained in the traditional sciences and initiated into Sufism. He became a deputy (*na'ib*) to the *qadi* Nazirzade, but lost his position shortly thereafter. In Bursa, he became a disciple of Shaykh Üftade, the founder of the Jalwatiyyah order. He lost his position as a teacher and went through a period of financial difficulties. He finally settled in İstanbul and was appointed as a preacher (*wa'iz*) at the Fatih mosque. He also preached regularly at the Blue Mosque. He built a mosque in Üsküdar, İstanbul. He is buried next to this mosque, which is named after him.

Through his ethical and mystical poems written in plain Turkish, Hüdayi gained the respect of his contemporaries. He played a significant role in the development and spread of the Jalwatiyya order. Hüdayi wrote short works on some ethical-religious issues. He also wrote a diary in which he recorded his discipleship under his master Üftade. This incomplete diary is called *Kalimat an al-tibr al-mashkuk fi ma jara bayna hadrat al-shaykh wa bayna hadha al-fakir fi athna' al-suluk* (Discourse on the Doubtful Gold Dust Concerning What Took Place Between the Honourable Master and This Poor Novice During [his] Spiritual Journey). His *Khulasat al-bayan* (The Summary Explanation) is a spiritual history of the world seen through the personality of the Prophet of Islam. Hüdayi explains the creation of the world before and after the coming of Islam while defining the Prophet Muhammad as the ultimate *telos* of the generation of the cosmos.

Hüdayi's position as the "shaykh of the sultans" in the Ottoman Empire and the tremendous respect he has been accorded by posterity shows the significance of the Sufi-scholar type in Ottoman history. Like many of his immediate predecessors and contemporaries, Hüdayi combined scholarship with a charismatic Sufi personality while keeping good relations with the ruling class. His memory is still cherished in the Turkish world, and his hymns are sung in mosques and Sufi centers.

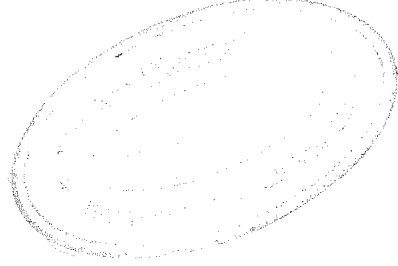
BIBLIOGRAPHY

Khulasat al-ahbar, published in modern Turkish as *Alemin Yaratılışı ve Hazreti Muhammed'in Zuhuru* (Creation of the World and the Emergence of the Prophet Muhammad), ed. Kerim Kara, İstanbul: İnsan Yayınları, 1997.

Further Reading

Tezeren, Ziver, *Aziz Mahmud Hüdayi*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basım Evi, 1984.

D. 2193

İslâb-ı nefis ebemm-i mübimmâtdandır. Kişi kendi nefsinin islah itmeden gayrin islahına mübâşeret 'ayn-ı gafletdir. Ve tarîkate âlim olmayan rebnûma olmak 'ayn-ı cebâlettir. İmdi ri'âyet-i şerî'at-ı şerîf ile ta'mir ve tarîkat-ı meşâyih-i 'izâm ile bâtının tenvîr ide.

Aziz Mahmûd Hüdâyî

Azîz Mahmûd Hüdâyî'nin Belgradlı Ali Efendi'ye Gönderdiği Mektup

Cengiz GÜNDOĞDU

Yrd. Doç. Dr., Atatürk Ü. İlahiyat Fakültesi

Bilindiği gibi tarikat şeyhlerinin müridlerini manevî yönden terbiyeleri genellikle tekke veya sohbet meclislerinde karşılıklı diyalogla gerçekleşmiştir. Müridleri çok olan şeyhler onların hepsini dizi dibinde yetiştirme imkânı bulamadıklarında ise, bu faaliyeti yürütecek halifeler istihdam etmişlerdir. Bundan dolayı bazı tarikatların şeyhlerinin yüzlerce halifesi olmuş, böylece şeyhe yakın olmayan müridlerin irşad ve kontrolü bu halifeler vasıtasıyla yapılmıştır. Yani şeyhler, her bölgede tarikatına bağlı müridlerini orada bulunan halifeleri aracılığıyla eğitmeye çalışmışlardır. Tarikat eğitiminde şeyh ile halife arasındaki diyalog ekseriyetle yüzyüze gerçekleşmekteyse de halifenin uzakta olup, şeyhin sohbetinde bulunamaması gibi durumlarda karşılıklı mektuplaşmalarla bu durum telâfi edilmeğe çalışılmıştır. Bu mektuplarda halifeler manevî yolculuklarında karşılaştıkları bir takım meselelere çözüm aramışlar, şeyhlerin rehberliğine müracaat etmişlerdir. Şeyhler de onların bu taleplerine karşılık, eserlerini göndermek veya mektup yazmak sûretiyle çözemedikleri meseleleri halletmeye çalışmışlardır. Bazı mutasavvıfların yazdığı mektupların muhiblerince muhafaza edilmesi ve bilâhare kitap hâline getirilerek "Mektûbât" adı altında toplanmış olması ve bu türden bazı mektupların gerek kütüphânelerde gerekse kimi şahısların ellerinde bugüne kadar gelmesi bu geleneğin yaygınlığına dalâlet etmektedir.

Tasavvuf edebiyatında sıkça rastlanan bu mektuplaşma türünün daha çok bir şeyhin özellikle halifelerine yazıp gönderdiği mektuplardan oluştuğu görülmektedir. Bilâhare bir araya getirilen bu mektuplarda ya sorulan bazı sorular cevaplandırılmakta veyahut da bir şahıs muhâtap alınıp, aslında bütün müridlere hitâp edildiği görülmektedir.

İşte Azîz Mahmûd Hüdâyî (ö. 1038/1623)'nin Belgradlı Ali Efendi'ye gönderdiği mektup da bu bağlamda kaleme alınmıştır.

05 MAYIS 2002
MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

AZİZ MAHMUD HÜDÂ Yİ

Arapça ve Türkçe TARİKNÂME

*

Doç. Dr. Nevzat ÖZKAN

Aziz Mahmud Hudayi	
Tarihî ve Edebiyatî Araştırmalar	
Enstitüsü	
Kitap No	62333
Yıl	207.7
Yazar	Özk. A

Kayseri 1998

SONRA BELİR DOKÜMAN

06 HAZİRAN 1999

YAZARI MEÇHÛL BİR HÜDÂYÎ ŞERHİ

Ömür Ceylan*

23-25 Mayıs 2003 tarihleri arasında yapılan Üsküdar Sempozyumu'nda "Şerh Edebiyatımızda Üsküdar" adlı bildirimizi sunmuş; Üsküdarlı şârihlerle Üsküdar'da yaşamış ve şiirleri şerh edilmiş şâirler hakkında toplu bilgiler vermiştik. Üsküdar ve edebiyat denince anılması zarûrî isimlerin başında gelen Aziz Mahmud Hüdâyî, tabiatıyla bizim de bildirimizde yer verdiğimiz sîmâlardan biri idi. Zirâ müfessir olduğunu bildiğimiz Hüdâyî'nin aynı zamanda bir manzûme şârihi olduğuna dâir vesîkâlardan her ne kadar mahrum isek de kaynaklar onun şiirlerine şerhler yazıldığını haber vemektedir. Fakat ne yazık ki Abdülhay Celvetî (ö.1705) ve Yâküb Afvî'ye (ö.1736) ait olduğu söylenen bu şerhlere henüz ulaşabilmiş değiliz. Yıllar evvel şerhler üzerine yaptığımız envanter çalışmaları sırasında Aziz Mahmud Hüdâyî'ye isnad edilen ve kaynaklarda bahsi geçmeyen bir manzûmenin şerhine rastlamış ve bunu ilim âlemine duyurmuştuk (Mayıs 2000). Bu bildirimizle de Hüdâyî ilâhîsine yazıldığı söylenen şârihi meçhul söz konusu şerhin -bildiri kapsamını aşmayacak- tanıtımını ve metnin ilk kez yayınlanmasını gerçekleştirmiş oluyoruz.

Üsküdar Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Kemânkeş Koleksiyonu 459 numarada kayıtlı mecmua içerisinde bulunan 4 varaklık bu küçük metin 20 beyitlik bir manzûme şerhidir. Rik'a hatla kaleme alınmış ve her sayfaya 19 satır istif edilmiştir. Meçhul şârihinin Aziz Mahmud Hüdâyî'ye isnad ettiği manzûme, mesnevî kâfiye düzeniyle yazılmıştır ve Ziver Tezeren'in 1995'te 50 farklı nüsha görerek hazırladığını belirttiği Aziz Mahmud Hüdâyî Divanı'nda bulunmamaktadır. Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Fe'ülün kalıbıyla yazılmış olan manzûme tevhîd bahsindedir.

Manzûme'nin Hüdâyî'ye Ait Olduğuna Dâir:

Üsküdar'ın sembol isimlerinden olan Aziz Mahmud Hüdâyî; eğitimi, kırk yaşına yaklaşmış bir müderris/kadı iken tasavvufla olan tanışıklığı, kısa sürede irşâda ehliyet kazanışı ve irşad yıllarındaki nüfuzu ile Türk tasavvuf târihinin de en seçkin şahsiyetlerinden biridir. Tefsir ve hadis müderrisi iken Osmanlı devlet hiyerarşisi gereği Bursa Câmî-i Atik Mahkemesi Nâibliği'ne atanan Hüdâyî, kendisine yevmî 30 akçe mâişet sağlayan bu görevleri sâyesinde halktan her kesimle içiçe yaşamıştır. Sonraki yıllarda şekillendireceği tasavvuf anlayışının özü durumundaki celvet prensibinde, halkı inceden inceye gözleme tâbî tuttuğu bu memuriyet yıllarının da büyük payı vardır. Sûfî kimliğine tesir eden medrese birikimi, Hüdâyî'nin yazar ve

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Kültür Üniversitesi.

Ahenk Yayınları : 12

Araştırma İnceleme : 9

AZİZ MAHMÛD HÛDÂYÎ VE KUR'ÂN TEFSİRİ

(Nefâisü'l-Mecâlis Örneği)

Dr. Ömer Pakiř

ISBN: 975-6075-01-5

1.Baskı

Ekim 2005

Kapak Tasarım

Bülent Bayram

İç Düzen

Ömer Pakiř

Baskı ve cilt

Önder Ofset

Ahenk:

Belediye Yeraltı Çarşısı

No: 2-4 Beşyol-VAN

Tel: 0432 2152432

Fax: 0432 2121042

Dr. Ömer Pakiř

AZİZ MAHMÛD HÛDÂYÎ VE KUR'ÂN TEFSİRİ

(NEFÂİSÜ'L-MECÂLİS ÖRNEĞİ)

(1541-1628)

Ahenk

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	141726
Tas. No:	297.2 PAK.A

- San'ani**, Ebû Bekr 'Abd el-Rezzâk b. el-Hemmâm (126-211 H), el-Musannef, (neşr. Habîb el-Rahman), C. 1-11, Lübnân, 1970-1972, (**San'ani**)
- Serahsi**, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed (ö. 483 veya 490 H/1097 M), el-Mebsût, C. 1-30, Mısır, 1324 H. (**Serahsi**)
- Şafak**, Ali, İslâm Arazi Hukuku ve Tatbikati, İstanbul, 1977 (Ali Şafak)
- Şevkânî**, Muhammed b. Ali, (ö. 1255 H/1874 M), Neyl el-Evtâr, C. 1-8. Mısır, 1357 H. (**Şevkânî**)
- Tahavi**, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed (ö. 321 H/933 M), İhtilâf el-Fukahâ, (neşr. M. Sagır Hasan el-Masûmî), C. 1-?, İslâmabâd, 1971 (**Tahavi**)
- Tirmizî**, Ebû İsâ, (ö. 279 H.), el-Câmi el-Sahîh, (İbn el-Arabî el-Mâlikî şerhli), C. 1-13, Mısır, 1931 (Tirmizî)
- Yeniçeri**, Celâl, İslâm İktisadının Esasları, İstanbul, 1980
— İslâm'da Devlet Bütçesi, İstanbul, 1984.

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
sayı: IV (1986) İstanbul, s. 273-284.

Dergi / Kitap
Kütüphanede Mavcuttur

D.72

23 TEMMUZ 1993
TARİHİ TAYİRLER DİKTAR
KORNA BELEN DOKÜMAN

AZİZ MAHMÛD HÛDÂYÎ'NİN «SEMÂ RİSÂLESİ»

Yrd. Doç. Dr. H. Kâmil YILMAZ

Celvetî Tarîkatı piri Azîz Mahmûd Hüdâyî, 950/1543-1038/1628 yılları arasında yaşamış büyük bir Türk mutasavvıfıdır. İyi bir medrese tahsili gördükten, bir müddet kadılık ve müderrislik yaptıktan sonra tasavvufa intisâb etmiş, otuz kadar eser vermiş «ehl-i kalem» bir sûfidir. Eserlerinin ekserîci tasavvufidir. Tercemesini sunduğumuz Risâle, sûfilerin semâ'ına dâir kaleme aldığı «Keş-fü'l-kınâ' an vehî's-semâ'» (Semâ'ın yüzünden perdenin kaldırılması) adlı eseridir.

«İşitmek, dinlemek, kulak vermek» manasına سماع 'dan gelen «Semâ'», kulağa hoş gelen ses ve mûsikî demektir. Tasavvuf ıstılahında geniş mânâsıyla «dîni mûsikî» karşılığı olarak kullanılan semâ', husûsi mânâda «mûsikî eşliğinde icrâ edilen mevlevî âyinlerine» ad olmuştur.

Semâ'ın çıkış noktasının Kur'ân tilâveti olduğu söylenebilir. Bilhassa Kur'ân tilâvetinden sonra okunan mençûr ve manzûm parçalar semâ'ın başlangıcını oluşturur. Hicrî III. asırdan itibaren tasavvuf muhîtlerinde semâ' ve mûsikiden söz edildiği; ilk semâ' meclisinin Serî es-Sakâtî (256/870) tarafından kurulduğu ve yeğeni Cüneyd el-Bağdâdî (298/910) ile Zünnûn el-Mısri (254/868)'nin de semâî belli şekillerde ifâde ettiği bilinmektedir¹.

Cüneyd el-Bağdâdî ve benzeri diğer ilk devir sûfileri semâî «Elest bezmi» veya «Misak» denilen âlem-i ervah'daki ilâhî sözleşme ile izah ederek, Cenâb-ı Hakk'ın insanların rûhlarına hitâben söylediği «Ben sizin Rabb'imiz değil miyim?»² buyruğunu ye-

1 TAHRALI Mustafa, Tasavvuf Tarihi Notları, 14.

2 el-A'râf, 171.

‘AZİZ MAHMŪD HŪDĀYĪ

ṬARĪKĀTNĀME

GİRİŞ - İNCELEME - METİN - DİZİN

Türkiye Piyahet Vâkifi İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	144412
Tas. No:	207.7 B.K.A.

Dr. Nevzat ÖZKAN

KAYSERİ, 1997

Prof. Dr. Ahmet TOPALOĞLU
Bağışçısıdır.

Üsküdar Araştırmaları Merkezi
Yayın No: 17
ISBN: 975-92019-7-6

1. Basım: Mayıs 2005

Çevrimyazı ve Hazırlayanlar:
Dr. Mustafa Tatcı - Dr. Musa Yıldız

Kitabın adı: Dîvân-ı İlâhîyât
Yazarı: Azîz Mahmûd Hüdâyî

Proje Editörü: Av. Nur Osman Aslan
Proje Uygulama: Belgin Dişçi - Seyfettin Ünlü

Yapım: İlke Ajans
İç düzen: Hakkı Uslu
Kapak: İlke Ajans
Baskı: Çalış Ofset

Üsküdar Belediye Başkanlığı
Tel: 0216 531 30 00
www.uskudar.bel.tr

2015/11/06

İSAM Kütüphanesi'ne
Ramazan BİÇER'den
DR

AZİZ MAHMÛD HÛDÂYÎ

DÎVÂN-I İLÂHÎYÂT

Tıpkıbasım ve çevrimyazı

Türkiye İhtiyat Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	146814
Tas. No:	7811.216 AZİ.5

Hazırlayanlar

Dr. Mustafa Tatcı - Dr. Musa Yıldız

SİVRİHİSAR
İSLAMİ İLİMLER VAKFI
NEŞRİYATI: 1

MADDE YAYINLANMADAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

16 MART 1997

Kapak ve iç düzenleme:
YAZIEVİ İLETİŞİM HİZMETLERİ
Baskı ve cilt:
BAYRAK MATBAACILIK
Basıldığı yer ve yıl:
İSTANBUL 1997

İLMÎ, AMELÎ VE AHLAKÎ
FAZİLETLER
KİTABI

CÂMÎ-U'L FEZÂ'İL
KÂMÎ-U'R REZÂİL

Sivrihisarlı
Aziz Mahmud Hüdayi

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Demirba No:	147446
Tasnif No:	297.84 AZİ.C

Arapça'dan çeviren:
Hacı Hafız
HASAN AKARSU

SİVRİHİSAR İSLÂMÎ İLİMLER VAKFI
Cumhuriyet Mah Ahmet Yesevi Sk. Cafer Tayyar Sitesi, No.3
SİVRİHİSAR/ESKİŞEHİR
TEL. 0222 - 712 54 15

ÂLEMİN YARATILIŞI
VE
HZ. MUHAMMED'İN
ZUHÛRU

(Hulâsatü'l-Ahbâr)

Azîz Mahmud Hüdâyî

Çeviren

Kerim Kara / Mustafa Özdemir

insan yayınlari: 222
tarih: 5

hulâsatü'l-ahbâr

hz.muhammed'in zuhûru/azîz mahmud hüdâyî
istanbul
nisan 1997

ISBN 975-574-171-2

editör
ismail taşpınar

dizgi-içdüzen
insajans

kapak düzeni
yunus karaaslan

baskı-cilt
eko matbaası

kapak baskı
emirler

insan yayınlari
mehmet akif cad., kestane sk., no:1
keresteciler sitesi, merter, istanbul
tel: (0212) 642 74 84 - 507 10 93

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	49900
Tas. No:	297.7 A 21.4

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

10 EYLÜL 1997

insan yayınlari

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ve DİN BİLİMLERİ ANABİLİMDALI
İSLÂM FELSEFESİ BİLİM DALI

İSAM Kütüphanesine hediye dir.

Dr. M. Salim Güven

Mustafa Salim Güven

9. Temmuz, 2005

**ÇEŞİTLİ YÖNLERİYLE
AZİZ MAHMÛD HÛDÂYÎ'NİN
MEKTUPLARI**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Mustafa Salim GÜVEN

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	139888
Tas. No:	297-84 GÜV. 4

Danışman

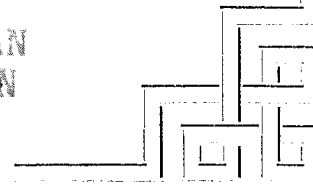
Doç. Dr. H. Kâmil YILMAZ

Aziz Mahmud Hüdâyî

18 KASIM 1984

MÜHÜR YAYINLANMADAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Türkiye Devletleri Milli Kütüphane ve Arşivi	
13. Sınıf	
Denetim No	1984/2
Tasvir No	

Seyyid
Azîz Mahmûd Hüdâyî

DİVÂNİ

II Hallâli müstakilât Üstâ
Prof. Dr. Teahsin Yazır
"Beysendi'ye paktan de
Lâhî ve Sağılânda"
18. s. 198.

Ziver Tezeren

İstanbul 1985

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

03 EKİM 1996

Annals of Japan Association for
Middle East Studies, c. 9, 1994,
Tokyo, s. 273-307. 0.826

スーフィー的愛に関する論考

—ヒュダーイー『愛の種子』(habbah al-mahabbah)の校訂・翻訳・訳注—

垂井 弘志*

I. 序説

1. 著者の生涯と著作
2. 『愛の種子』について
- II. 『愛の種子』翻訳
- III. 『愛の種子』アラビア語テキスト (巻末方向より)

Summary

Treatise on Sufi Love: Hüda'î's *Seed of Love*—edition, translation and commentary

TARUI Hiroshi

'Azîz Mahmûd Hüda'î is a sufi of the 16/17th century and the virtual founder of the Jilwatiyah Order. He wrote many treatises and poetry of mystical character both in Arabic and Ottoman Turkish. *Seed of Love*, written in Arabic, is a short treatise on mystical love.

This work consists of three chapters, in each of which is discussed the love for God, the Prophet and the family of the Prophet. Each chapter begins with a verse concerning the subject of the chapter. He who loves God, the ultimate lover, necessarily loves the Prophet, the beloved of God. And he who loves the Prophet necessarily loves his family with whom he is tightly connected by blood and faith. On the other hand, he can love the Prophet and attain the love for God by loving his family.

There are three kinds of human beings, i.e., the masses, the elite and the elite of elite. The masses are owners of lower soul, and their love has self-interested and temporary nature based on sensual delight and worldly benefit. The elite are owners of a heart, and their love is based on the beauty and the glory of God, but their piety still remains external and they haven't attained the union with God. The elite of elite are owners of spirit, and their love has a spiritual, essential and radical nature based on the eternal harmony of the spirits before the manifestation of the One, the ultimate principle of existence. Human beings can attain the love of God according to their degree of *fanâ'*, i.e., *fanâ'* of deeds, attributes and self.

* 東京大学大学院人文科学研究科博士課程

المكتبة الصوفية

حَبَّةُ الْمَحَبَّةِ

Ağaç Mahmut Hidayi

تأليف

محمود بن فضل الله الإسكندري

ت ١٠٣٨ هـ

Türkiye
İslâm Araştırma
Kütüphanesi

Dem. No:

Tas. No:

دراسة وتحقيق
سعيد عبدالفتاح

Türkiye Diyanet Vakfı
İslâm Araştırmaları Merkezi
Kütüphanesi

Dem. No:

90594

Tas. No:

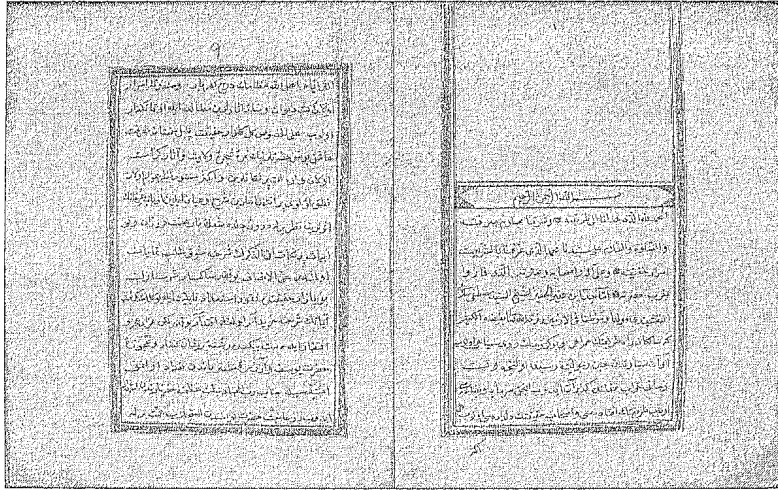
297.7

İSK.H

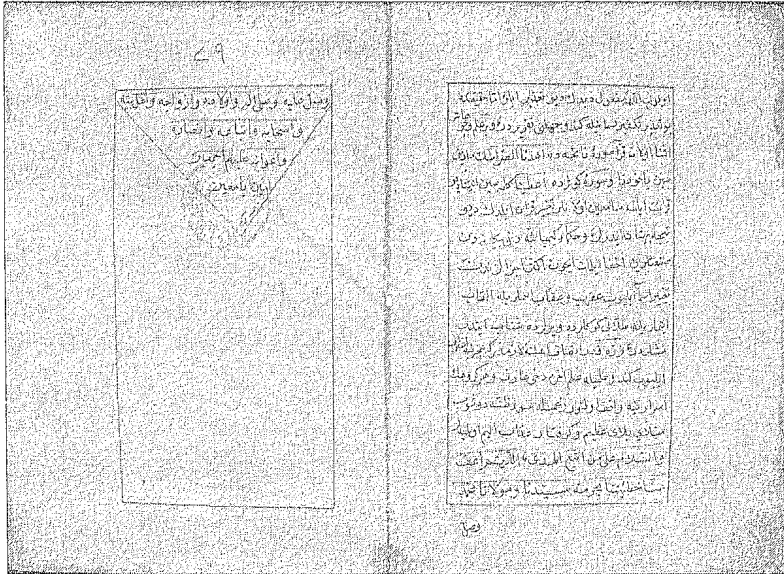
الناشر
مكتبة الثقافة الدينية

Kahire 1422/2002

Yazmanın ilk sayfası

Yazmanın son sayfası

SEMÂ'IN MAHİYETİNE DAİR BİR KARŞILAŞTIRMA: AZİZ MAHMÛD HÛDÂYİ VE İSMÂİL ANKARAVİ*

Semih CEYHAN**

Özet

Semâ'nın Mahiyetine Dair Bir Karşılaştırma: Aziz Mahmûd Hüdâyî ve İsmail Ankaravî

Bu yazının amacı, her ikisi muâsir ve dost olan Celvetî şeyhi Aziz Mahmûd Hüdâyî ile Galata Mevlevîhânesi yedinci şeyhi, Mesnevi Şârihi İsmail Rûsuhî Ankaravî'nin bir tasavvuf istilâhî olan semâ'a dair görüşlerini karşılaştırmaktır. Bu çerçevede Hüdâyî'nin *Keşfu'l-kinâ'an vechi's-semâ* adlı semâ risâlesi ile Ankaravî'nin *Minhâcu'l-fukarâ*'da yazdığı semâ bâbı değerlendirecektir. Her iki çalışma da İbn Arabî'nin semâ konusundaki yaklaşımından ve semâ taksimâtından (mutlak-mukayyed; ilahî-rûhânî-tabîî semâ) beslenmektedir. Semâ olgusunu İbn Arabî, Hüdâyî ve Ankaravî nazarından idrak etmek, günümüz semâ âdâbındaki eksiklikleri gidermeyi sağlayabilir.

Anahtar kelimeler: Semâ, Aziz Mahmud Hüdâyî, İsmail Ankaravî.

Abstract

A comparison on the essence of sufi listening "samâ": aziz mahmoud al-hudayi and ismail rusuhi al-anqaravi's ideas of samâ

The purpose of this article is to compare between the seventh Shaykh of Galata Mawlawikhané, İsmail Rusuhi al-Anqaravî and the Calvati Shaykh, Aziz Mahmud al-Hudayi's points of view on a sufi term "samâ". Both of the Shaykhs are contemporary and friends. In this frame, the article will clarify the ideas of samâ in al-Hudayi's treatise "*Kashf al-Qinâ'an vach al-samâ*" and the chapter of samâ in al-Anqaravî's "*Minhac al-Fuqara*". Two ideas are to be inspired by Ibn al-Arabi's approach and classifying to samâ; absolute - infinite; metaphysical- spiritual- natural samâs. Distinguishing the phenomenon of samâ from the points of Ibn al-Arabi, al-Hudayi and al-Anqaravî provides us a perfect point of view in correcting some faulties of formal sufi samâ at the present day.

Key words: Samâ, Aziz Mahmud al-Hudayi, İsmail Rusuhi al-Anqaravî

* Bu yazı, 20-22 Mayıs 2005 Üsküdar Belediyesi Uluslararası Aziz Mahmud Hüdâyî Sempozyumunda sunulan tebliğin yeniden düzenlenmiş halidir.
** Dr., Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (TDV İSAM).

tarzda intikali de kesinlikle göstermektedir ki rubâî Mevlânâ'nındır" şeklinde kanaatini açıkça belirtmiştir.¹⁵

Mevlânâ ve mevlevîlik konusunda ülkemizde yetişen en önemli ilim adamlarından biri olan ve bu alandaki hizmetlerini daima takdirle, şükranla andığımız merhum Gölpinarlı'nın zaman zaman ilmî disiplinden koparak duygusal davrandığını, üslûbuna dikkat etmeyip, yanlış anlamalara sebebiyet verdiğini biliyoruz.

Maalesef bu konuda da öyle olmuş, kendisi büyük birikimine ve vukûfuna rağmen iyi bir araştırma yapmadan, zayıf delillerle ve kendi tahminleriyle bu rubâîyi Hz. Mevlânâ'ya ısrarla nispet etmiş, ondan sonra da Mehmet Önder gibi takipçilerinin desteği ile tartışmalar sürüp gitmiş; birçok konuda olduğu gibi, mesele ilmî zeminlerde, serinkanlılıkla ele alınmak yerine kamuoyuna mâl edilmiş, yıllarca tartışma ve polemik konusu yapılmıştır.¹⁶

Sonuç olarak mevcut verilere göre bu rubâî, Mevlânâ ve Baba Efdal'den iki asır önce yaşamış olan Ebû Said'in fikirlerine ve üslûbuna daha uygun düşüyorsa da onun, kaynaklar itibarıyla Baba Efdal'e nispeti daha kuvvetli görünmektedir. Mevlânâ'ya ait olması ise çok zayıf bir ihtimaldir. Rubâîlerde özellikle mahlas bulunmamasından doğan karışıklık sebebiyle, güçlü deliller olmaksızın bir rubâî, "kesin olarak şu şaire aittir" denemez.

Aziz Mahmud Hüdâyî Adına Kayıtlı *Mevlid-i Şerif ve Mi'râciye* Risâlesi

İbrahim AKSU*

ÖZET

Aziz Mahmud Hüdâyî Adına Kayıtlı Mevlid-i Şerif ve Mi'râciye Risâlesi

Bu makale, Aziz Mahmud Hüdâyî'ye atfedilen *Mevlid-i Şerif ve Mi'râciye* adlı risâlenin günümüz imlasına aktarımını amaçlamaktadır. XVI. yüzyılda yaşamış olan Aziz Mahmud Hüdâyî Celvetî tarikatının kurucusudur. Risâle tek nüsha olup, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hüdâyî Efendi Bölümü'nde yer almaktadır. Sekiz varak olan bu risâlede, Hz. Muhammed'in mânevî âlemde yaratılışı, yeryüzünde zuhuru, mi'râcı ve bazı mucizeleri hakkındadır.

Anahtar kelimeler: Aziz Mahmud Hüdâyî, Celvetiye, Mevlid, Mirac.

ABSTRACT

The *Risala* Attributed to Aziz Mahmud Hudayi entitled *Mawlid-i Sharif and Mi'râjiya*

This work aims to transcribe the treatise (*risala*) attributed to Aziz Mahmud Hudayi which is called "Mawlid-i Sharif and Mi'râjiya". Aziz Mahmud Hudayi lived in 16th century and he is the founder of the Jalwatiyyah order. This is the only copy of the *Risala* which can be found in Hacı Selim Ağa Library in Istanbul. This 8 folio-*Risala* is about the creation of the prophet Muhammed in spiritual world, his earthly birth (*mawlid*), his ascent to heaven (*mi'raja*) and one of his miracles.

Key words: Aziz Mahmud Hudayi, Jalwatiyyah, Mawlid, Miraj.

Bir âlimin veya fikir adamının düşünce sistemini, olaylara bakışı ve onları nasıl anlamlandırdığını net bir şekilde tespit için, kaleme aldığı eserlerin, yazıların tamamının göz önünde bulundurulması gerektiği aşikârdır. Bu gereklilik, müellifin kütüphane raflarında kalan eserlerinin neşredilmesi ve bu sayede ilim dünyasının bu eserlerden faydalanır hale gelmesi ameliyesini de beraberinde getirmektedir. Bu makale de, zikredilen gayeye mâtuf olarak hazırlanmıştır.¹

Bu makaleyle, XVI./XVII. yüzyıllar içerisinde yaşamış olan meşhur mutasavvıf Üsküdarlı Aziz Mahmud Hüdâyî'nin (948/1541-1038/1628) *Mi'râciye*² adlı

¹⁵ A. Gölpinarlı, *Konya Mevlânâ Müzesi Yazmaları*, İstanbul, 1971, II, s. 165, 242. Yazar, aynı katalogta bu rubâînin, XV. yüzyıl başlarında yazılmış 1721 numaralı, öğütler içeren, başı ve sonu noksan, adı bilinmeyen bir kitapta bulunduğu zikrediyor; fakat orada da "Mevlânâ'ya aittir" denilmiyor (II, s. 35). *Minhâcü'l-Fukarâ*'nın kapak sayfasına şair ismi zikredilmeden bu rubâînin tamamının, iki şekilde yazılmasının sebebi, kanaatimizce eserin içinde geçen "Bâz â bâz â her ân çi hestî bâz â" mısraının, tavzihi ve iknâli içindir. Yazarın bu mısradan söz etmemesi, onun mezkûr eserde yer aldığının farkında olmadığını göstermektedir.

¹⁶ Meselâ bkz. M. Önder, "Bir iddiaya Cevap: Yine Gel, Yine Gel Rubâîsi Mevlânâ'nındır", *I. Milletlerarası Mevlânâ Kongresi-Tebliğler*, Konya, 1988, s. 117-121; M. Necati Sepetçioğlu, "Gel Gel Çağrısı Üzerine Tartışmalar", *III. Millî Mevlânâ Kongresi-Tebliğler*, Konya, 1989, s. 167-172. Sayın Önder ve Sepetçioğlu, Ebû Saîd ve Baba Efdal haricinde rubâînin nispet edildiği başka şairlerin isimlerini zikretmişlerse de hiçbirisi için kaynak göstermemişlerdir.

* Marmara Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi.

¹ Bu makalenin hazırlanmasında büyük desteğini gördüğüm, Doç. Dr. Safi Arpagu's'a teşekkürü bir borç bilirim.

² Müellif, Arapça ve Türkçe kaleme aldığı birkaç eserde bu konuları müstakil başlıklar altında incelemiştir. Fakat muhteva bakımından, kısmen de olsa, diğerlerinden farklılıklar içermesi ve diğerlerine oranla daha fazla ayrıntıya yer vermesi, müellifin bu konulara bakışını net olarak anlamak için bu eserin de göz önünde bulundurulmasını gerekli kılmıştır. Belirtmek gerekir ki, risâlenin tek bir yazma nüshasının bulunması, bu nüshanın da Hüdâyî'nin vefatından yaklaşık bir yüzyıl sonraya ait olması, risâlenin Hüdâyî'ye atfı noktasında bazı soru işaretleri doğurmaktadır. Nitekim H. Kamil Yılmaz, bu risâle ile ilgili olarak şunları kaydetmektedir:

—, <i>The Rise of the North Arabic Script and its Kuranic Development With a full Description of the Kuran Manuscripts in the Orientale Institute</i>	219
—, <i>Studies in Arabic Papyri I</i>	
<i>al-Arab fi Hazaratihim ve Sakafetihim ila Ahiri'l-Asrı'l-Emeviyyi (Mustafa Fayda)</i>	225

23 TEMMUZ 1993

MADE YATIRILAN
SONRA GELEN DOKUMAR

Dergi / Kâğıt
Kütüphane de mevcuttur

D.1

SEYYİD 'AZİZ MAHMUD HUDÂYÎ

FEVZİYE ABDULLAH TANSEL

Seyyid Mahmud Efendi, XVI. asrın ikinci yarısıyla XVII. asrın başlarında yaşamış olup, tamâmiyle Ehl-i Sünnet 'akidelerine dayanan Celvetiye tarikatının kurucusudur. Eski kaynaklarda dâimâ Üsküdârî Seyyid Mahmud Efendi diye anılan, şiirlerinde kullandığı Hudâyî takma-adının Üftâde tarafından verildiği rivâyet edilen bu şeyhin, sonraki kaynaklarda, isminin başında 'Azîz kelimesi de yer alır ki, bunun kendi adı olmayıp, sıfat teşkil ettiğini sanıyoruz.

Seyyid Mahmud Efendi, yalnız tarikatine âit fikirleri yaymakla kalmamıştır; irşâd kudreti yanında, hutbeleriyle ve Tefsîr, Hadîs dersleriyle, pek zekice ru'yâ ta'birleri ve telkinleriyle, — ileri görüşlü oluşu, fikirlerinin ne kadar isâbetli bulunduğu tecrübe edildiği için — kerâmet ve hakkındaki menkabelerle geniş bir tabakayı ardından sürükleyen şöhrete sâhiptir. En fakirinden vezirlere, pâdişahlara kadar, siyâset ve ilim adamlarını, şâirleri, mûsikî üstadlarını sînesinde toplayan Hudâyî Dergâhı, tekkesinden başka câmi'i, türbeleri, kütüphânesiyle mânevî bir hayat zenginliği taşımakta idi. Böyle bir kaynaktan kuvvet alan şeyhler, âlim ve şâirler, mûsikîşinâslar, hatibler sâyesinde, şöhreti asırlar boyunca devam edebilmiştir.

Menkabeleri bugün bile halk arasında yaşayan, Şer'i'at'ın zâhidlik yolunu tutup, tasavvuf fikirlerini bu sınırı aşmaksızın anlatan Hudâyî'nin dînî eser ve risâleleri, şiirleri, mektupları bize kadar gelebilmiştir; Arapça ve Türkçe eserler veren bu şeyhin, Arapça ve Türkçe *Tarikat-Nâme*'leriyle, Türkçe ve tasavvufi bir *Mesnevî*'si, *ilâhî*'leri dışında kalan eserleri basılmamıştır. Seyyid Mahmud Efendi, eserleriyle, mânevî nüfuz ve şöhretiyle, hakkında bir monografi yazılmağa değer bir şahsiyettir.

Bizim, Hudâyî hakkındaki bu araştırmamız, bir makâle sınırını aşmadığı için, şüphesiz, onun muhtelif cebhelerini etraflı sûrette aydınlatmaktan uzaktır; bununla berâber, ileride hazırlanacak monografi için taslak vazifesini göre-

Dr. Ömer PAKIŞ

1963'te Kozluk/Batman'da doğdu. 1993'te Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 1994'te Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Bölümü Tefsir Bilim Dalı'na Araştırma Görevlisi olarak atandığı görevini sürdürmektedir. Yüksek Lisans (Eylül 1996) ve Doktora (Aralık 2001) çalışmasını Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamladı. "Klasik Tefsir Metinlerinin Yorumu" başlıca çalışma alanını oluşturmaktadır. Konu ile ilgili yayınlanmış çeşitli makale ve kitapları yanında Arapça ve İngilizce çevirileri de bulunmaktadır.

Azîz Mahmûd Hüdâyî (12436)

Azîz Mahmûd Hüdâyî ve Tefsir Metodu (Nefaisü'l-Mecalis Örneği)

(1541-1628)

Dr. Ömer PAKIŞ

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	169169
Tas. No:	299.2 PAK.A

İstanbul 2007

ancestor of the Jews; thus Hirschfeld is perhaps correct when he calls Hüd an allegorical figure (*Beiträge z. Erklärung des Korān*, Leipzig 1886, 17 n. 4).

The South Arabian tradition transmitted by Wahb b. Munabbih [q.v.] gives other details about Hüd, making him a brown-skinned merchant with handsome features and flowing hair.

The *Kabr Hüd*, situated at the mouth of the Barhūt [q.v.], in the Ḥadramawt, is a place of pilgrimage still frequented. R. B. Serjeant (*Hüd*, 129) verified on the spot the facts related by al-Harawī (*Ziyārāt*, 97/220-1), who described, at the gate of the mosque, on the west side, the rock onto which Hüd climbed to make the call to prayer and mentioned, at the bottom of the ravine, the well (or rather grotto) of Balhūt.

As often happens, however, the grave of Hüd is located in several places. For example, it is said to be between the well of Zamzam and the angle of the Ka'ba (al-Harawī, 86/198) or in the south wall of the mosque at Damascus (al-Harawī, 15/38; Ibn Battūta, i, 205, ii, 203 [trans. H. A. R. Gibb, i, 128, ii, 386] adds that there is an inscription stating "This is the tomb of Hüd b. 'Ābar", but he thinks it more likely that his tomb is in the Ahkāf [q.v.]); another tradition even makes the prophet the builder of the walls of the Great Mosque of Damascus (see J. Sourd-Thomine, *Pèlerinages damascains*, in *B. Ét. Or.*, xiv (1952-4), 75, n. 7; Ibn Battūta, i, 205, speaks only of the south wall); this is certainly the reflexion of a local tradition, giving proof of the interest which the Muslims attached to the prophet of the 'Ād.

Bibliography: Commentaries on the Kur'ān, on VII, XI, XXVI; Ibn Kutayba, *Ma'arif*, ed. 'Ukāsha, 28, 56; Ṭabarī, i, 231 and index; Mas'ūdī, *Murūdj*, index; Tha'labī, *Kiṣaṣ al-anbiyā'*, 1290 ed., 63 ff.; Hamdāni, *Iklīl*, i, 37 ff., viii (ed. N. A. Faris), index; Maracci, *Refutationes*, 1698, 282 and older works there cited; Geiger, *Was hat Mohammed aus dem Judenthum aufgenommen?*, 111 ff., English trans., *Judaism and Islam*, Madras 1898, 88 ff.; R. B. Serjeant, *Hüd and other pre-Islamic prophets of Hadramawt*, in *Le Muséon*, xlvii (1954), 121-79. (A. J. WENSINCK-[CH. PELLAT])

—HÜD, BANŪ [see HÜDIDS].

—HUDĀ' [see GHINĀ'].

—HÜDĀ'Ī, MAḤMŪD B. FAḌL ALLĀH B. MAḤMŪD, better known under his *makhlaṣ* Hüdā'ī, born at Koçhişār in 950/1543-4 (Hüdā'ī, *al-Tibr al-maskūk*, Istanbul, Selim Ağa, Hüdayi collection no. 250, vol. i, fol. 71v., 81v., 87r.; *op. cit.*, Bursa, Orhan, Ulu Cami collection no. 1753, fol. 258v., 290r., 404v.). Almost nothing is known of the first twenty-seven years of his life except that he was an orphan from early childhood (*op. cit.*, Selim Ağa, Hüdayi collection, no. 250, vol. i, fol. 76v., vol. ii, fol. 64v.), and that he spent a number of years at Sivrihişār where he was in contact with the disciples of *shaykh* Baba Yūsuf (*op. cit.*, vol. i, 27v., vol. ii, 15v., 69v.). In 978/1570-1, he entered the service of Nāzīrzāde, in the *medrese* of Selim II at Edirne ('Aṭā'ī, *Dhawl al-Shakā'īk al-nu'māniyya*, Istanbul 1268, 760, cf. 241). He followed his master when the latter was appointed *kādī*, first at Damascus, then at Cairo and finally at Bursa (Muḥarram 981/May-June 1573). He was given the post of *kādī*'s deputy (*nā'ib*) in the tribunal of the old mosque (*Djāmi'*-i 'atik), and of teacher (*müderriṣ*) at the Farhādiyya *medrese* ('Aṭā'ī, *op. cit.*, 760, cf. 241). There then followed a period of misfortune which coincided with a religious

crisis. He lost his position as *nā'ib*, perhaps because of an error which he made over a legal matter (Ismā'il Beligh, *Güldeste*, Bursa 1302, 335). When his patron was transferred to Edirne, on 4 Rādjab 983/9 October 1575, he remained at Bursa and on 1 Dhu 'l-Ka'da 984/18 January 1577 he became the disciple of *Shaykh* Üftāde, the founder of the *Djilwatiyya* [q.v.] order. At the end of 986/1578, he also lost his post at the *medrese* and fell into poverty. His period of initiation under Üftāde lasted for three years. On Saturday, 1 Dhu 'l-Ka'da 987/19 December 1579, only a few months before Üftāde's death in 988/1580 (see I. Beldiceanu-Steinherr, *Scheich Üftāde, der Begründer des Gelvetijje-Ordens*, Munich 1961, 131 f.), the latter sent him on a mission to Sivrihişār. Other journeys followed ('Abd al-Ghani al-Nābulusi, *Sharḥ-i Tadjalliyāt-i Hüdā'ī*, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, I. S. Sencer collection, i/3515, fol. 2v.). He settled finally at Istanbul, on the Asiatic side, at first in the district of Çamlıdja and later at Üsküdar. In *Djumādā II* 1002/February-March 1594, he was appointed preacher (*wā'iz*) in the mosque of Meḥemmed II through the good offices of the *kādī'asker* of Rumeli, Sun' Allāh, and received 100 *akçe* from the foundation (Peçewi, ii, 36; 'Aṭā'ī, *op. cit.*, 761). On the completion of his own mosque, in 1003/1594-5, he resigned from this post. Instead, he preached on Thursdays in the Mihrimāh mosque and, from 1020/1611-2, on the first Monday of each month in the Sultan Ahmed mosque ('Aṭā'ī, *op. cit.*, 761). He died in 1038/1628-9. His *türbe* is adjacent to his mosque.

Hüdā'ī enjoyed a very great prestige in his own day. His convent was a refuge for dignitaries who had fallen out of favour (Peçewi, ii, 357; Na'īmā, *Tārīkh*, 1280, ii, 155, 159; Hammer-Purgstall, *Histoire*, viii, 168, 233, 251, 272). Although Üftāde must be considered as the founder of the *Djilwatiyya* order, there is no doubt that it was due to Hüdā'ī that the order survived. Faithful to his master, Hüdā'ī gave it a firmly orthodox bias (cf. his attitude to the disciples of Badr al-Din: M. Sharaf al-Din, *Samāwna-kādīst-oghlu shaykh Badr al-Din*, Istanbul 1340, 72).

There exist some poems by him of a mystic character and some short works relating to religious matters, some of which have been edited by M. Gülşhen (*Külliyāt-i ḥadīrat-i Hüdā'ī*, Istanbul 1338), some letters and a journal in Arabic which he began at the time he attached himself to Üftāde (and from which have been taken the main dates of his life). The section which runs from Muḥarram 985 to 9 Shawwāl 987/March-April 1577 to 27 November 1597, has the heading *Kalimāt . . . an al-Tibr al-maskūk fimā djarā bayna ḥadīrat al-shaykh wa bayna ḥādha 'l-fakīr fī athnā' al-sulūk* (autograph: Istanbul, Selim Ağa, Hüdayi collection no. 250, 2 vols.). The section from 1 Dhu 'l-Ka'da 987 to Rabi' I 1021/19 December 1579 to May 1612, which is very fragmentary, is found in libraries under the title of *Tadjalliyāt*. A commentary was written on one part of this section by 'Abd al-Ghani al-Nābulusi. On the copies and translations, see I. Beldiceanu-Steinherr, *op. cit.*, 2-5, 10-21.

Bibliography: In addition to the works mentioned above: Brockelmann, II, 444, S II, 661; Hādīdjī Khalīfa, *Fedhlike*, Istanbul 1287, ii, 113-4; Hammer, *Geschichte der osmanischen Dichtkunst*, Pesth 1837, iii, 192-202; Ismā'il Haḳḳī, *Kitāb al-silsila al-djilwatiyya*, Istanbul 1291, 82-6; Muḥibbi, *Khulāṣat al-athar fī a'yān al-karn al-ḥādī 'ashar*, Cairo 1284, iv, 327-9; 'Othmānli mü'ellifleri, i,

185-8; Z. Tezeren, *Hüdā'ī, hayatı ve eserleri* (thesis, Istanbul 1939-40), Istanbul, Türkiye Cumhuriyeti Enstitüsü no. 114.

(I. BELDICEANU-STEINHERR)

176 EYLÜL 1963

538

AL-USKUDĀRĪ

عزیز محمود بن فضل اللہ الہدائی الاسکداری

('Aziz Mahmūd b. Faḍl Allah al-Hudā'ī)

Sufi writer and poet; b. Suri Hisar (date unknown), d. Uskudar 1038/1628.

Studied with Nazir Zade in Istanbul, later assisting him at the sultan's new madrasa in Adrianople, founded in 978/1570. In 980/1572 he was appointed professor at the Farhadiyya madrasa in Bursa. Deeply impressed by a dream, he gave up his teaching position and his worldly goods to become a *dervish djalwati* at Uskudar

357

İMADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DÜKÜMA I

180 MART 1991

263 / al-Uşkudāri

in 1002/1593. He spent the rest of his life as a preacher at the sultan Muḥammad and the Mahmura mosques successively.

Kashf al-kinā' an wadh al-samā' كشف القناع عن وجه السماع
Removal of the veil from the aspect of listening to music.

This treatise, which enjoyed great popularity, was wrongly ascribed to al-Kizwānī (see 178) by both Ahlwardt (cat. Berl. 5516) and Farmer (*Sources*, 324). The Berlin ms. is identical with more than a dozen available mss., all under the name of al-Uşkudāri. The treatise deals with the two kinds of *samā'*: artificial and authentic, subdividing the latter into two categories: natural and spiritual. The natural is that connected with beautiful voices and pleasant melodies (e.g. actual music); the spiritual is assimilated with the perception of the inner meanings of things, constituting a kind of absolute *samā'* reached by sufi leaders and those who have attained the highest mystical degree; in this case actual music is not needed. The circular dance which corresponds to the sphere is the external sign of the natural *samā'*; the spiritual *samā'* is connected with the high spirit which is superior to the circular movement. Finally the author recounts the story of Djunayd who danced with his disciples near the mountain of Sinai, as well as traditions in favour of the *samā'*.

Incipit (T-Iv, 1912/3): الحمد لله الذى لا تأخذه غفلة .. وبعد فهذه رسالة سميتها كشف القناع
Explicit: وعليك بسير الصالحين ومتابعة سنة سيد المرسلين .. فى البداية والنهاية . تمت .

Mss:

1. D-brd, Bs. Lbg. 398 (cat. Berl. 5516), f. 2-9, 195 × 130 (105 × 52) mm., 19 l.—Ms. dated 1150/1737.
2. T-Is, Lala Ismail 190/1, f. 1b-7a, 180 × 110 (122 × 63) mm., 17 l.
3. T-Is, Lala Isma'il 207/3, f. 108b-114b, 203 × 133 (130 × 60) mm., 17 l.
4. T-Is, Pertev Pasha 622/7, f. 149b-153b, 196 × 130 (135 × 67) mm., 19 l.
5. T-Is, Pertev Pasha 643/6, f. 87a-96a, 205 × 115 (147 × 66) mm., 25 l.
6. T-Iv, 1836/5, f. 85b-89b, 200 × 132 (130 × 65) mm., 19 l.
7. T-Iv, 1912/3, f. 54b-57b, 195 × 120 (168 × 62) mm., 25 l.
8. T-Iv, 1915/3, f. 77b-80, 203 × 130 (160 × 90) mm., 19 l.

358

- بايزيد رقم 7/5708 ورقة 213-216 ؛
10 - مقصود جهان - في الرحلة (ف)
11 - منتخب محمود - في الأدب (ف)
 بايزيد رقم 2/5708 ورقة 126-136 ؛
5140 - عزيز محمود هدايي بن فضل الله بن محمود
 السفرحساري الأسكداري الإستانبولي العثماني الحنفي المدرّس
 الصوفي الجلوئي الشاعر العارف بالله ومن مشايخ الطريقة الجلوئية
 وصاحب الزاوية المنسوبة إليه بأسكدار المعروف بهدايي المتوفى
 بأسكدار سنة 1628 / 1038
 (أنظر : كشف الظنون ، 567 ، 717 ؛ هدية العارفين 415/2 ؛
 عثمانلي مؤلفلري 185/1 ؛ كحالة معجم المؤلفين
 189/12 ؛ الزركلي الأعلام 180/7)
 من تصانيفه الكثيرة :
1 - آداب الطريقة - في التصوف (ت)
 جامعة إستانبول رقم 4/3518 ورقة 132-169 ؛ رقم
 5/3518 ورقة 179-181 ؛ حاجي محمود رقم
 10/1997 ورقة 112-118 ، 1214 هـ سليمانيه سرز
 رقم 8/3915 ورقة 149-159 ؛ مراديه رقم 6/5836
 ورقة 86-94 ؛ ولي الدين أفندي 8/1836 ؛
2 - الأسئلة والأجوبة في أحوال الموت
 أولو جامع رقم 6/1751 ؛
3 - إلهيات عزيز محمود هدايي (ت)
 بايزيد رقم 2/7989 ورقة 42-59 ؛ ولي الدين أفندي رقم
 3/1793 ؛ رقم 11/1915 ؛ سليميه (برتو باشا) رقم
 9/643 ؛ هدايي رقم 2/270 ورقة 67-161 ؛ رقم
 1456 ورقة 116 ؛ رقم 3/1262 ورقة 116-148 ؛
 رقم 2/593 ورقة 19-129 ؛ رقم 2/675 ؛
4 - أورااد عزيز محمود هدايي - في الأدعية
 قونية 1334 ، 1336 ، 1339 ، 1340 ، 1342 ؛
5 - التبر المسبوك المشتمل على ما جرى في أثناء السلوك
 تاريخ التأليف 1033 هـ - عزيز محمود هدايي رقم 249 ،
 1086 هـ
6 - التحليات البهية و الكشوف الربانية (ت)
 تاريخ التأليف 1033 هـ ؛ هدايي رقم 3/593 ورقة 129-
 139 ؛ أحمد باشا 4/134 ورقة 102-109 ؛
7 - تجليات إلهية وسوحات سبحانه (ت)
 نوري آرلاسر رقم 3/56 ورقة 40-54 ، 1170 هـ هدايي
 رقم 3/593 ، 9/271 ، 1037 هـ بلديه يكي باغشدر رقم

- (أنظر : البيغادي هدية العارفين 416/2 ؛ كحالة معجم المؤلفين
 174/12)
 من تصانيفه :
1 - تحفة اللبيب في تراجم الأولياء والعلماء المدفونين حوالى
 بلدة تبريز (ت)
 مراد ملاً رقم 1245 ورقة 96 ، 1144 هـ
5138 - محمود بن محمد الرومي العثماني الجود المتوفى ...
 من تصانيفه :
1 - تجويد القرآن
 فاتح وف إبراهيم أفندي رقم 35 ؛ بايزيد رقم 11/132 ؛
 رقم 12/133 ؛ رقم 13/134 ؛ رقم 13/135 ؛ رقم
 13/136 ؛
5139 - محمود ميرزا بن فتح علي شاه قاجار الشاعر
 المتخلص بمحمود قاجار الملقب بملك الشعراء المتوفى
 1854/1271
 (أنظر : أحمد منزوي 2518)
 من تصانيفه :
1 - بيان محمود = تذكرة الشعراء (ف)
 تاريخ التأليف 1240 هـ ؛ بايزيد رقم 9/5708 ورقة 318-
 364 ؛
2 - تذكرة السلاطين (ف)
 بايزيد رقم 5/5708 ورقة 171-198 ؛
3 - ديوان محمود قاجار - في الأدب (ف)
 بايزيد رقم 8/5708 ورقة 217-318 ؛
4 - سفينه ء محمود - في الأدب (ف)
 بايزيد رقم 1/5708 ورقة 125 ؛
5 - كلشن محمود - في الأدب (ف)
 بايزيد رقم 3/5708 ورقة 137-137 ؛ أسعد أفندي رقم
 2876 ؛
6 - مجموع ء محمود قاجار - في الأدب (ف)
 بايزيد رقم 5708 ورقة 364 ؛
7 - مخزون محمود - في التاريخ (ف)
 تاريخ التأليف 1236 هـ ؛ بايزيد رقم 4/5708 ورقة 158-
 170 ؛
8 - محمود نامه - في الأدب (ف)
 بايزيد رقم 6/5708 ورقة 198-212 ؛
9 - مطالعة ء كتاب خواجه حافظ شيرازي (ف)

27 TEM 2000

Nüshaları:

- ★ Çorum, nr. 3013: 142 yaprak, istinsahı h. 1002'de muhtemelen müellif hattıdır. *Navādir al-Maḥṭūṭāt*, II, 192.
- ★ Bağdadlı Vehbi, nr. 901: nesihle 72 yaprak, 21.9x13.6 (13.2x7.4) cm, 15 str., istinsahı h. 1003'de, müellif hattıdır.
- ★ Yenicami, nr. 989 nesihle 115 yaprak, 16.4x25.1 (8x17) cm, 17 str. Sultan I. Ahmed'e ithaf edilen nüsha 1022 senesinin Zilhicce ayının sonlarında Mekke'de istinsah edilmiştir.
- ★ Fatih, nr. 3694: nesihle yap. 1b-137a, 16.7x22.3 (7.8x13.3) cm, 15 str. 1024 senesi Cemaziyelâhir'in sonlarında Mekke'de istinsah edilmiş ve Vezir Cafer Paşa'ya ithaf edilmiştir.
- ★ Atıf Efendi, nr. 1711: nesihle 81 yaprak, 20.5x15 (15x10.5) cm, 19 str h. 1051'de istinsah edilmiştir.
- ★ Dâr al-Kutub, Mikat, nr. 15: nesihle 153 sayfa, 14x19 cm, istinsahı h. 1066'da. King, I, 6, II, 322-323.
- ★ Reşid Efendi, nr. 603: nesihle 69 yaprak, 15.5x20.5 (8.7x15) cm, 15 str., 1068 senesi Rebiülevvel'in sonlarında müellif nüshasından istinsah edilmiştir.
- ★ Nuruosmaniye, nr. 3674: nesihle 76 yaprak. 14.7x20.5 (8.8x13) cm, 19 str., istinsahı h. XI. asrın ilk yarısı.
- ★ Mathaf al-İrâkî, nr. 6272/1: 187 sayfa, 15.5x21.5 cm, 19 str., istinsahı Abdullâh b. Muhammed b. Zayd al-Ahsâ'i tarafından h. 1157'de tamamlanmıştır. *Fihrisu Maḥṭūṭāt al-Hay'a*, s. 20-21.
- ★ Halil Ağa, nr. 4: nesihle 77 yaprak, 17x25 cm, istinsahı h. 1250 civarında. King, I, 643, II, 322-3233.
- ★ *Fihrist al-Hidiviyye*, I, 229.
- ★ Mathaf al-İrâkî, nr. 1259: 200 sayfa, 17x21 cm, 17 str. İstinsahı h. 1315'de. *Fihrisu Maḥṭūṭāt al-Hay'a*, s. 21.

- ★ Umariyye, nr. 22335/2: 184 yaprak, 15x20.5 cm, 21 str. *Fihris al-Hizânât al-Umariyya fî Maktabat al-Mathaf al-İrâkî, Bağdad*, s. 20.
- ★ Çorum, nr. 3013: nesihle 140 yaprak, 14.5x20.7 (7.5x14.5) cm, 15 str.
- ★ Berlin, V, 1756.
- ★ Oct. 930.
- ★ Rampür, I, 696/11.
- ★ Mathaf al-İrâkî, nr. 22335/2: 184 sayfa, 15x20.5 cm, 21 str. *Fihrisu Maḥṭūṭāt al-Hay'a*, s. 21.

2. Manâhil al-Şamar fî Manâzil al-Şamar (A):

مناهل الثمر في منازل القمر

Ay'ın menzillerinden bahseden bir risâledir.

Nüshası:

- ★ Asafiyye, II, 733.

3. Muntahab fî Ma'rîfat al-Hilâl va Zîkr al-Şuhûr al-ʿArabiyya (A):

منتخب في معرفة الهلال وذكر الشهور العربية

Bara'at al-İstihlâl ile aynı eser olabilir.

Nüshası:

- ★ Asafiyye, II, 1183.

4. Risâlat al-Murşidî (A):

رسالة المرشدي

Bu isimle geçen risale aletle namaz vakitlerini ve sair vakitleri tayin etme hususunda yazılmıştır.

Nüshası:

- ★ Ezheriyye, nr. [339] Halim 34495: nesihle yap. 6-16, 17 cm, 15 str. *Fihris al-Azhariyya*, VI, 306.

5. Urcūza fî Manâzil al-Kavâkib (A):

أرجوزة في منازل الكواكب

Bu risale yıldızların yerleri ve yörüngeleri hususunda olup manzum olarak kaleme alınmıştır. Altmış yedi beyitten ibarettir.

Nüshası:

- ★ Selâ, Subayhiyye, nr. 971: mağribi hatla 2 yaprak, 18x32 cm, istinsahı h. 1342 senesi Rebiülevvel ayının 9. günü Muhammed al-Tayyib b. Abdullâh b. Kaşım al-Safâ'i al-Şavri al-Salâvi tarafından tamamlanmıştır.

Bibliyografya: Muhibbî II, 369-376; İbn Ma'sûm, *Sulâfat al-ʿAsr*, s. 65-92; al-Müsavî, *Nuzhat al-Calîs*, II, 183-193; KZ, s. 238, 1233, 1516; Van Dick, *İktifâ' al-Kanûf*, s. 309; HA, I, 548; Ahmad al-Ansârî, *Ḥadîkat al-Afrâḥ*, s. 63-67; Talas, *al-Kaşşâf*, s. 199; *Fihrist al-Hidiviyya* IV, 2, V, 229; *Fihris al-Taymüriyya*, III, 278; İM, I, 282, 299, 373, II, 69, 112, 168, 170, 564, 700, 714; *Fihrisu Dâr al-Kutub*, II, 52, 209, 240, VII, 24; Ahlwardt, VI, 335; De Slane, *Catalogue des Manuscrits Arabes*, p. 484; GAL II, 380, S, II, 513; Kaḥḥâla, V, 164.

137. AZİZ MAHMUD HÜDÂÎ (ölm. 1038/1628)

Maḥmûd b. Fazlullah Maḥmûd (HA, II, 415'de isim zinciri Maḥmûd b. Fazlullâh b. Maḥmûd... şeklindedir). **b. Mahmud al-Seferihisarî al-Rumî al-Kostantini al-Üsküdarî al-Hüdâî**, X-XI./XVI-XVII. yüzyıllarda yaşamış ünlü Osmanlı âlimlerinden biridir. Daha çok Aziz Mahmud al-Hüdâî al-Üsküdarî olarak şöhret bulmuştur. Kendisi Cüneyd-i Bağdadî soyundan geldiğini belirtmektedir.

948/1541 senesinde Seferihisar (Atâî, SO, HA, doğduğu yer olarak Seferihisar'ı gösterirken, Muhibbî, Sivrihisar olarak verir. *Kamûs al-A'lam* ve *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* ise Koçhisar ismini vermektedirler. OM, Sivrihisarlı'dır diyerek, "... İsmail Hakkı'nın *Silsilenâme-i Celvetiyye*'sinde Koçhisarlı oldukları mezkursa da mevzok bazı karâine göre Sivrihisarlı oldukları anlaşılıyor." ifadesini kullanmaktadır. *Kamûs al-A'lam*, IV, 2582'de Seferihisar kelimesinin doğru şeklinin Sivrihisar olduğunu belirtmektedir. Böylece Muhibbî ile OM'nin Sivrihisar demeleri Seferihisar ile aynı anlama gelmektedir. Bu da bize al-Hüdâî'nin Seferihisar'lı olmasının daha doğru olduğunu gösterir) da doğan al-Hüdâî ilk tahsilini babası Fazlullah Maḥmûd b. Maḥmûd'dan yaptıktan sonra İstanbul'a gelerek Molla Nâzırzâde'nin derslerine devam etti. Nâzırzâde'nin Edirne Sultan Selim Medresesi'ne tayini üzerine (978) beraberinde gitti ve ona mu'îd oldu. Akabinde hocası ile beraber Dimaşk'ta ve Mısır'ın Zât al-Ahrâm kazasında bulundu ve onun nâibliğini yaptı. 981'de Bursa'da Ferhadiyye Medresesine müderris tayin edildi (Muhibbî, IV, 327'de 980/1572-3 tarihi verilmektedir). Bu görevine ek olarak Mahkeme-i suğra nâibliğinde bulundu. Gördüğü bir rüya üzerine tüm görevlerinden ayrılıp, Bursa'da bulunan Muhammed Üftâde Efendi'ye intisap etti. Seferihisar'a giderek bir süre orada bulundu. Sonra Bursa'ya geri döndü ve oradan da Üsküdar'a geldi. Önce Küçükcamlıca'daki Çilehane'de inzivaya çekildi. 1002'de Mu'îd Dede yerine Fatih Camii vaizliğine getirildi. Bu sırada Üsküdar'da yaptırdığı zaviyesi bitmiş ve mescidi camiye dönüştürülmüştü (1004). Bunun üzerine, al-Hüdâî, Fâtih Camii'ndeki görevinden ayrılıp, kendi camisinde vaaz vermeye başladı. Bunun yanında Üsküdar Mihrimah Sultan Camii'nde perşembe günleri vaizlik yaptı. Sultan Ahmed Camii'nin

ve mütercimi oldu. Kazan Pedagoji Enstitüsüne girdi (1927). Bir süre sonra ayrıldı. Moskova'da *Kommunar* gazetesinde çalıştı. 1942'de savaşa katıldı, ağır şekilde yaralandı. Savaş yıllarında çok sayıda şiir yazan Huzangay'ın ilk yayımlanan şiirleri "Terlemes v Yablonyah=Elma Ağacında Terlemes, 1933", "Puti-Dorogi=İstikametler-Yollar, 1934", "Marş Lijnikov= Kayıkçıların Marşı, 1936), "Pamyati Federiko Garsiya Lorki" vs. Bunlar arasında en tanınmış "Eldivan"dır. Çocuk edebiyatıyla da ilgilendi, masalları kitap hâlinde de yayımlandı. Puşkin, Mayakovski, Şekspir gibi ünlü yazarların eserlerini Çuvaşçaya çevirip Çuvaş edebiyatını zenginleştirdi. A. Kanaş, A. Alga, S. Elger gibi Çuvaş şairlerinin eserlerini de Rusça'ya çevirdi. Kendi şiirleri, Ruça, Ukraynaca, Gürcüce, Bulgarca, Tatarca ve Doğu Avrupa dillerine çevrildi. Çeboksarı'da öldü. Ölümünden sonra Çuvaş Millî Şairi ünvanı verildi. **Eserleri/Masal:** *Neposeuşny İldebi* (= Yaramaz İldebi, 1958), *Golubka* (Canım, 1958), *Çto na Zemle Vsevo Silney?* (=Dünyada En Güçlü Olan Kimdir?, 1958). **Makale:** (Çuvaş Dilinde): *Kniga Drujbi* (=Dostluk Kitabı, 1966), *Masterstvo i Pravda* (=Uzmanlık ve Gerçek, 1969). **Şiir ve Diğer** (Rusça): *Kogda Proyasnilos* (=Gerçek Ortaya Çıktı, 1928), *Dvatsat Şest* (Yirmi Altı, 1936), *Stihi: Poemi* (=Şiirler-Poemalar), *Kliatva* (Yemin, 1942), *Tania* (1943), *Pesnya Povedi* (=Zafer Şarkısı, 1947), *Rodina* (=Vatan, 1950), *Drujba* (=Dostluk, 1950), *Poyut Dubravı* (=Orman Şarkısı, 1953), *Pesen Serdtsa* (=Yürek Şarkısı), *Skazki* (=Masallar, 1953), *Dom v Gorkah* (=Gorka'da Ev, 1955), *İzbranoye* (=Seçmeler, 1959), *Rod Apralana* (=Apraman'ın Irkı, 1959), *Visota* (=Yükseklik, 1960), *Stihi* (=Şiirler, 1962), *Lübimaya* (=Sevgilim, 1963), *Velikoye Serdtse* (Büyük Yürek, 1964), *Dalnyı Polöt* (=Uzak Uçuş, 1972), *Sudba* (=Kısmet, 1974), *Pesni Tilli* (=Tilli'nin Şarkıları, 1975).

Kay.: Yaz. Arş. ♦A. ŞENGÜL-M. YILMAZ

HUZÛRÎ (âşık), bk. COŞKUN, Ali

HÜDÂ'Î (?-1583): Divan şairi ve bestekâr. İstanbul'da Haseki Sultan mahallesinde doğdu. Adı Mustafa Çelebidir. Geçimini Haseki Camiinde müezzinlik ve muarriplik ederek sağladığı için Müezzin Hüdâ'î diye anıldı, Muslî Çelebi, Muslî Şah ve Salâ Muslîsi diye tanındı. 3. Murad devrinin seçkin şairlerindendi. Beyânî, her beytinin altın kalemle yazılmaya, her gazelinin altın kağıt gibi baş üstünde taşınmaya layık olduğunu belirterek şiirdeki üstünlüğünü ifade etti. Mürettep ve mükemmel bir divanı olduğunu yazdı. Şiirde olduğu kadar musikide de ustaydı. İstanbul'da vefat etti. Sâ'î'nin *Hüdâ'î rehberü'n ola hidâyet-i Yezdân* mısraı ölümüne düşürülen tarihtir. Edirnekapısı dışında medfundur. **Eseri:** *Divan*, yazmaları Millet K AEME 508/1, Köprülü K Âsım Bey 431'de kayıtlıdır.

Kay.: BT 1997, s.326-327; *Eslâf* 2/157; *GŞ* (Millet K AE Tarih, 774), v.198a-b; *KÂ* 4/4733; *KATK* s. 284-285; *KZEKF* 1/819; *MŞ*, 1971, 75a; *OM* 2/487; *RŞ* (İÜK TY 761), s.136; *SO* 4/628; *TDEA* 4/282; "Hüdâ'î" *TGDEİS* 213; *TN* 2/1198(4713); *TŞ/HÇ* 2/1060-1063; *ZE* (NOSK . 2923), 131. ♦M. CUNBUR

HÜDÂ'Î (1543-1628): Mutasavvıf şair. Asıl adı Aziz Mahmud Efendidir. Atâî'ye göre Seferihisar/Sivrihisar'da, İsmail Hakkî'nin *Silsile-i Celvetiyyesi*'ne göre de Koçhisar'da doğdu. Bursalı Tahir Bey bazı belgelere dayanarak Sivrihisarlı olduğunu kabul etmiştir. Baba adı Fazlullah, dede adı Mahmûd'dur. Medrese öğrenimi gördü. Edirne ve Bursa medreselerinde müderrislik yaptı. Şam ve Mısır'da kadı naipliklerinde bulundu. Üç senede gerekli aşamaları geçerek irşada memur edilip Üsküdar'a gönderildi. Fatih Camiinde verdiği vaazlarla tanındı (1593-1598). 1. Ahmed'in sevgi ve saygısını kazandı. Üsküdar'da yaptırdığı dergâhta da irşada başladı. Aynı zamanda Üsküdar Mihrimah Sultan Camiinde devamlı, Sultanahmed Camiinde haftada bir vaaz verdi. Ömrünün sonuna kadar irşat vazifesini sürdürdü. 48 halife yetiştirdiği, isimleriyle birlikte bir tomarda yazılmıştır. İstanbul'da vefat etti. *Ola makâm-ı Mahmûd ol mürşidiñ mekânı ve Hüdâ'î Hü*

“HÜDÂYÎ GÜNÜ

Her yılın Ekim ayının üçüncü pazarı Hüdâyî günüdür. Vakfımızca Hüdâyî külliyesi içinde anma törenleri düzenlenmektedir. Sevenlerine ve ilgilenenlere duyurulur.

Hüdayi Vakfı
Aziz Mahmud Hüdayi Camii İçi
Üsküdar
Tel: 341 05 97 - 342 02 06

AZİZ MAHMÛD HÜDÂYÎ

Hayatı ve Menkıbeleri

Doç. Dr. H. Kâmil Yılmaz

Aziz Mahmud Hüdâyî Vakfı
Mütevelli Heyeti Başkanı

قوچ حصار قونیه آورده‌اند، اما به گفته منابع معتبر، هدایی باید از مردم سیوری حصار باشد. او تحصیلاتش را در استانبول به پایان رساند و در ادرنه، در مدرسه سلطان سلیم کمک مدرس و پس از آن در شام و مصر حاکم شرع شد. در مصر به طریقت جلوتیه پیوست. در ۹۸۱ ق/۱۵۷۳ م با نام نایب، مدرس مدرسه فرهادیه در بورسه شد. در ۹۸۵ ق/۱۵۷۷ م بنا بر خوابی که دید مرید شیخ محمد افتاده، از مشایخ بزرگ بایرامیه، شد و پس از سال‌ها که خدمت او کرد به مقام خلیفگی رسید و به اشاره شیخ افتاده به سیوری حصار کوچید. پس از چندی به استانبول رفت و ابتدا در چاملیجا و سپس در جوار مسجد محمدپاشا اقامت گزید. وی از ۱۰۰۲ ق/۱۵۹۳ م تا ۱۰۰۷ ق/۱۵۹۸ م واعظ مسجد فاتح در استانبول بود و صد آچه حقوق می‌گرفت. گویند به سبب تعبیر یکی از خواب‌های احمد یکم عثمانی (۱۰۱۲ - ۱۰۲۶ ق) شهرت فراوان یافت، اما به روایتی دیگر، چون در ۱۰۰۳ ق/۱۵۹۴ م با پشتیبانی صنع‌الله، قاضی‌عسکر روملی، واعظ و امام‌جمعه مسجد فاتح شد، آوازه گرفت. نعیم می‌گوید با آن‌که شیخ‌الاسلام استانبول هدایی را محترم نمی‌داشت، اما سلطان‌احمد از دوست‌داران او بود و به او حرمت می‌گذاشت. چون به خانقاهی که عایشه‌خاتون، دختر رستم‌پاشا، در اسکدار برآورده بود درآمد، کارش را در مسجد فاتح رها کرد و روزهای پنج‌شنبه در مسجد مهرماه سلطان/ مسجد اسکله به موعظه می‌پرداخت. وی اگرچه ایراد وعظ در مسجد سلطان‌احمد را نپذیرفت، اما نخستین دوشنبه هر ماه رمضان را در آن‌جا موعظه می‌کرد. گویند سه‌بار حج گزارد و با عایشه، دختر مهرماه سلطان، ازدواج کرد. از هدایی، بانی طریقت جلوتیه در عثمانی، سی اثر منثور و منظوم به عربی و ترکی به جای مانده است و آثار عربی او به سبب پرداختن به وقایع و اشخاص تاریخی اهمیت فراوان دارد. خاکجای او در خانقاهی که خود در اسکدار بنا کرده زیارتگاه است. بر بسیاری از اشعار الهی (سروده‌های مذهبی) و نفس‌های (از انواع شعر بکتاشی) وی آهنگ نهاده‌اند. همچنین از یادداشت‌ها و نت‌نویسی‌های وی در دیوانش چنین برمی‌آید که خود نیز برای اشعارش آهنگ می‌ساخت. وی در سرودها، به‌ویژه الهی‌هایش، از یونس امره تأثیر گرفته است. هدایی اشعار عروضی و هجایی نیز داشته و درون‌مایه بیشتر اشعارش عرفانی است. از این روی، از دیدگاه

اشراف فنار بود. هاشم‌بیگ، پس از به پایان رساندن تحصیلات مدرسه‌ای، با معلم‌ناجی (۱۸۵۰ - ۱۸۹۳ م) که در سمت کاتب مخصوص سعیدپاشای کرد، متصرف (پایه‌ای دولتی) تازه فنار، به آن‌جا رفته بود، آشنا شد. پس از آن‌که فنار ضمیمه یونان شد، وی همراه خانواده‌اش به استانبول رفت (۱۲۹۷ ق). در استانبول به اداره ایالات ممتازه باب‌عالی راه یافت. وی در همان سال‌ها در جلسات درس خواجه‌احمد رمزی در جامع فاتح استانبول شرکت جست و از هم‌او اجازه‌نامه علمی گرفت. پس از آن در مدرسه هنرهای زیبا نقاشی با رنگ روغن و سیاه‌قلم را آموخت و از این مدرسه دیپلم گرفت. در خوش‌نویسی نیز کسب مهارت کرد. وی همچنین نخست از ذکایی‌دهه و سپس از نوری‌بیگ (- ۱۳۱۹ ق) موسیقی آموخت. در پی آن در رشدیة بایزید و مدرسه دامپزشکی ارتش مدرس شد. پس از سال‌ها کارکردن در اداره ایالت ممتازه، با سمت سرکاتب در مدرسه حریه (دانشکده افسری) و نیز پس از اعلام مشروطیت، با همان سمت در وزارت حریه (وزارت جنگ) به کار پرداخت. زمانی‌که انورپاشا وزیر جنگ بود، بازنشسته شد. پس از آن در مدرسه‌الخطاطین تاریخ خوش‌نویسی تدریس می‌کرد. به هنگام جابه‌جایی محل موزه توقیاقوسرای چندی نیز مأمور نظارت بر اوراق قدیمی موزه بود. در آتش‌سوزی ۱۳۳۶ ق در استانبول، خانه و دست‌نویس‌های وی در آتش سوخت. هاشم‌بیگ تا پایان زندگی‌اش با درآمد ناچیزی که از حرفه آموزگاری به دست می‌آورد، گذران می‌کرد و سرانجام در تنگ‌دستی درگذشت. از اشعار او است: «ایلهان را همه شربت ز گلاب غسل است - قوت دانا همه در خون جگر می‌بینم.» از آثارش: مجموعه شعر شهاب؛ مجموعه شعر ملهمات.

منابع: عثمانلی مؤلفری، ۲/۴۹۰-۴۹۲؛

Son asır Türk şairleri, 2/572-579; Türk dili ve edebiyatı ansiklopedisi, 4/139-140.

محمدی

هدایی (ho.dā.i)، عزیزمحمود فرزند فضل‌الله‌بن‌محمود، ۹۵۰ - استانبول ۱۰۳۸ ق/۱۵۴۳ - ۱۶۲۸ م، عالم، شاعر و صوفی عثمانی. وی بنیادگذار طریقت جلوتیه در عثمانی است. برخی منابع زادگاه او را سیوری حصار (سفرحصار) و برخی دیگر